საამხანაგო ქართული წიგნის მაღაზიის გამოცემა.

კაცია-ადამიანი?!

მოთხრობა

ილ. ჭავჭავაძისა.

თბილისი

1880

კაცია-ადამიანი?!

საამხანაგო ქართული წიგნის მაღაზიის გამოცემა.

q-18

კაცია-ადამიანი?!

მოთხრობა

ილ. ჭავჭავაძისა.

თბილისი
გრ. ჩარკვიანის სტამბა
1880

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 30 ноября 1879 года.

Въ Тифлисъ. Въ типографію **Гр. В. Чарквіани.**
Баронская улица, д. Саакова, № 17.

კაცია-ადამიანი?!

„მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო."

გონიერი ანდაზა.

რიტორიკაში სწერია, ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ჭეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყოთ.

ვინც ლუარსაბის სახეში თავის თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზედ დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დაიწყობს და «გიჟიას» დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ჭირზედა ვჰსწერთ.

სხვამ რაც უნდა თქვას, მე კი ამ სიტყვების სიმართლით გავამხნევებ ჩემს თავსა: «მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო.» სადა ხარ ეხლა ამ გონიერის სიტყვის მთქმელო? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილავო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიან: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მარ-

თალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთებ გულსა იმას, «ვისაც სხვისთვის» გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის «სხვანივე» თავიანთ გულ-შე-მატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის ტკივილსა. რა უყოთ? ზოგი გულის ტკივილს იმითი აჩენს, რომ მო-ყვარეს ცუდსაც უქებს და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორ გვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ჭეშმარიტი გულის ტკივილი და სიყვარული აქვს— ეს თვითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I.

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლკარი. წარ-მოიდგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელში ერთი ტრია-ლი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუა გულსა ორ-სართულიანი სახლი ქვითკირისა. აი ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი წალმით დახურული და იმ მარნის უკანა კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მუაჯრითურთ. მუაჯარს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომე-ლიც საგვეშაგებოსა თამაშობდა. კარგა მანძილზედ კი-დევ ფიცრულის სათორნეს იდგა, იმას აქედამ სულა, რო-მელსაც ზედ ჰქონდა მოდგმული ცალთ-კალა სასიმინდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღჩაც იყო, ღო-ბით გავლილი. ღობესთან ერთის ფურცლის ხის სიახ-

ლოკვეს მოჩანდა ძველი ჩალური, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი, თითქო გრილოში წამოწოლასა აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკრესის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეჯილი შეუჭკავებიათო. ეზო ამ ცისე-დარბაზისა სიგძეზედ, თუ სიგანეზედ კარგა ფართოდ იყო განზიდული. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული ღობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!..

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველებელის ჭიის კარებითა, რომლის ერთი ნახევარი,—თუნდ ორი წელიწადია,—ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა, ასე გონია, ბოძს დაუჭერია საცემლათაო და ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდამ დაუსხლტესო. ჭიის კარიდამ იწყობა კალო, დიახ მოზდილი; მისი ბუჩო ერთ მხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბზელთან დააწყდებოდა. საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდ-აწეული მარტო ფართამოტესილი ბატი თუ მინაჭამს.

ჩემს პატარა-ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაცის სრუტუნიით ნებიერ ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრ-

ჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინე-
ბით, ისეთის სინაზით, ასე გონია, მართლადა ღორები
იყვნენ. მერე იმათი უხეშობა! იმითი ალერსი! ოჰ, ეს
კი აუწერელია. რაღაც კმაყოფილებით გატაცებულთა, იმ
ღორებს ერთმანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინ-
გი. რა ყვირილი და ჭყივილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე
ჩვენი გლეხ-კაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა
ახალ მოყვანილ პატარძალსა. ვიღაცამა ჰსთქვა: «ქართუ-
ლი სიყვარული ლანძღვაარ», მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ
საოხუჯო ალერსია. ადმინისტრაციაში მაგას კიდევ სხვა
მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემმაცნებელი საბუთია.
ეგ ჩვენი საქმე არ არი.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც
ძველის ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო, პატ-
რონამდინ ისე მიგეხწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით,
ან კიდევ ერთი ამბორების სურნელება თან არ აგეყო-
ლიათ. ეს გარეგანი, ახლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწ-
ვიოთ თავადს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით,
ფთხილად უნდა ვიყვნეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არა-
ფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამო-
ცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩე-
ნილან. თვალების ძალიან გაფაციცება უნდა, თორემ, თუ

ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოჰს-ტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, — და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს; ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი სათოფეზედ კარგა მოდიდო ფანჯარა აქვს, მაგრამ მაინც კიდევ ოთახი ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მეტად გამჭრიახ გონებას გაქონილი ქაღალდი გაუკრავს. აი ამაზედ არის ნათქვამი: «ხერხი ჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა». მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიელი მეჭორეც არა ჯობია.

ბევრჯერ მინახამს სხვაგანაც მაგისთანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახამს ის გაქონილი ფანჯრის ქაღალდი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: «დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ ნანინაო»!.. ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლადაც ესე იყოს, რა დასამრახისია. მოჰსწყენია დავითნის კითხვა, გულზედ რაღაცა სევდა მოჰსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ დღის დასალევად, მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და

მიუყვია ხელი ამ მართლადა გონება გასარჯველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას, ცუდად შრომა სჯობიაო."

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზა ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნეინა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვალების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზედ; ისე ლამაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ გაძღებოდა. ამ ორ ტახტ შუა აღმოსავლეთის კედელში მოჩანდა კბილებ ჩაცვივნულ ბებერ დედაკაცის დაღებულ პირსავით ერთი ამოჭკარტლული გარედამ და შიგნიდამ, ერთი მწუხარე და დაღრეჯილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვა და სხვანაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყრალა-ბალახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვ. და სხვანი.

II.

არ გეგონოთ, მკითხველო, რომ ეს სახლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბსა და მისგამო იყოს ეგრე გულშეუტკივარად თავმინებებული—არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ

ურმამდინ საზეგრო ებმებოდა, ცხვარი ბლომად და ასი-ოდეც ცხენი, რომელიც ყმაზედ ნაკლები არ არის განათლებულ მებატონისათვის. ეს სულიერი ქონება, ასლა უსულო ჩამოვთვალოთ: ორი მოზდილი ვენახი და ას ორმოცდაათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქონება, ყმებიდგან დაწყობილი ცხენამდინა და მიწამდინა, იმის ხელში, ვინც გამოყენება იცის—კაი ლუკმა არის. მაშ რაღათ ჰსდგას ეგრე ცუდად, მკითხამს გაკვირვებული მკითხველი? იმიტომ-რომ ქართველია, მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი სიბუთი გითხარით.

დიახ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქა ცხოვრებდა ტკბილად და აუმღვრეველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნეინა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი—უკაცრავად არ ვიყო ამ სიტყვაზედ—როგორც კარგი ნასუქი კურატი. დარბაისელის კაცის შესედულობა ჰქონდა მის ბრწყინვალებასა: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგვივით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი თურაშაულ ვაშლსავით ხაშხაში ლოყები, სამკეცად ჩამოსული ტროფიალების აღმგზნები ფაფუქი ღაბაბი; დიდრონი თვალები ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო

ყელში თოკი წაუჭერიათო; გაბერილი, მეტად გონიერად გადგმოგდებული, დიახ პატივსაცემი და პატივცემული დიპი; კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები, დამორილი სხვილი ფეხები—ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის სულის" ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული" არსად არა ჩანდა, თითქო ჩამკვდარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალების ქონში. ქართველს კაცს არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც გატანილი. ის „მონაბერი სული" ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

სწავლა ღვთის მადლით არა ფრისა არა ჰქონდა. რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა. ხშირის ხოლმე, რომ როცა სული ჭლექდება, ხორცის დღეობა ღა-შინ არის, როცა სული ყვავის—ხორცი დნება. ამიტომაც ჭლექები უფრო ჭკვიანები არიანო, ამბობენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგონი, თითონაც ბევრს არ იცემდა თავში, რატომ სწავლა არა მაქვსო, სწორედ ამის გამო.

— ეგ ეხლანდელი ჭირიაო—იტყოდა ხოლმე გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან ებრალებაო.

მართალიც ბძანდებოდა მისი ბრწყინვალება: მისის აზრით კაცი ძირ-გავარდნილი ქვევრი იყო, რომელსაც დღე ყოველ უნდა ჩააყარო ხორაგი და ჩაასხა სასმელი, მაგ-

რამ მაინც კიდევ ვერ აავსო. მისი ბრწყინვალება თავის თავზედ ხედავდა თავის ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას კაცი უსწავლელადაც კარგად ასრულებს, ნამეტნავად ჯოგის და ყმის პატრონი, ყმისა, რომელსაც ჯოგში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა,—იტყოდა ხოლმე ამოოხვრით ლუარსაბი: დრო გამოიცვალა. რაც ეს რაღაც ეშმაკური შკოლები შემოიღეს, ბატონო, ქართველ-კაცის ხეირი მაშინ წავიდა. ფერი კი აღარ შერჩათ ჩვენ შვილებსა და!... ჭამით ისინი ვერა ჭსჭამენ, სმით ისინი ვეღარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარა ვარ, ქუდი არა მხურავს განა! ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა კაყკაცის ხელობაა,—ეგ ქალის საქმეა. ჰენაცვალე უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის დონეზედ იყო მოყვანილი, ყველა თავის ქერქში იყო. ჰენაცვალე!... კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატიოსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი გულწრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროსა ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროშია? ცხენი განა ახლა კი არ არის? თოფი განა ახლა კი ნიშანში ვერ მიდის? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ახლაც არის ეს ყველაფერი, მაგრამ ის გული

აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე, ის თავ-გამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი ცხენი და თოფი კაცს აშვენებს. კარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის სიტყვებია ურიგო: «ერთი მაქვს ჴსჯობს ათასს მქონდეს»—ესა ვჴსთქვათ და ენა მოვიკვნიტოთ, თორემ...

თუმცა ლუარსაბი ეგრე ჴსწუხდა ეხლანდელ დროების ჭირისაგამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სულელობით უცინოდა ხოლმე. «ხარი ხართან დააბიო, ან ფერს იცვლის ან ზნესაო», ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახლშია. ამისი ძვირფასი მეუღლე კნეინა დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე გვერდი გახლდათ და იყვნენ «ერთ სულ და ერთ ხორცა», როგორც ბძანებს საღმთო წერილი. მერე რა რიგად: იგივე სიმრგვლე, იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისულელე. ეს ორი ტყუპა გვრიტი ერთ სულიანი და ერთ ხორციანი საკვირველად ტკბილად ცხოვრებდნენ ქვეყნის უგემურ ყაყანს მოშორებულნი. მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნიერ ცოლქმარს თვალები დაჭყეტილები ჰქონდათ, დარეჯანი მაშინვე წამოვარდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერმა ლუარსაბმა, ხა-

წლისსან დაზანტება იცოდა. ქვეშაგებიდგანვე ისე გულ-გადაღეღილი ტასტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქშე-ნით, ვაი ვაგლასით და კიდევ რალაცეებით... მომხდარა ისე, რომ სადილობამდისაც ამ ნებივრობაში უგემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან, ვისაც ბალანი ბლომათ აქვს ტანზედ მოდებულიო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის, პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი! თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყვობას რათა ცდილობს? იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიე-რები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბალანი აქვსთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენოთ და გული კი, რო გენახსათ, ღორის ჯაგარსავით მოდებული ჰქონ-და ასე, რომ მრავალ საეჭვო სულიერებს შეეძლოთ ში-შიანობის დროს აქ თავი შეეფარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი დღე-გრძელობა ამის დამწერს ჰქონდეს, რამდენი იმისი ტო-ლი თავადიშვილი იმის ყოფაცხოვრებას შენატროდა. მარ-ტო იმის ტანის ბალანი საკმაოთი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენთო, რომ სხვა არა იყოს რა. თორემ რა უჭირდა ლუარსაბსა? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა, სხვა უსეირო კაცსავით ფიქრი და ზრუნვა ძილს და-უფთხობდა, მადას წაართმევდა? ფერი კარგი ჰქონდა,

ხორცი უკეთესი, სმა, ჭამა და ძილი ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს და უბედობას ბალნით არჩევს და რომლისათვისაც ბედს, თუ მხვედრს დაუნიშნავს, რომ თავისი დღენი ქუდით უნდა ბუზს ერეკებოდეს.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვირველია, მოგეწყინა: აქ არ არის არც სიყვარულის ქმშაკობა, არც კაცის კვლა, არც უიმედო ქალის ოხვრა, არც წყალში გადავარდნა, ერთის სიტყვით—რაც აშვენებს გასართველად დაწერილს მოთხრობასა,—ის აქ არაფერი არ არის. მაშ მოგეწყინება, ამას რაღა თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცოდე შენ, მკითხველო, რომ მე ამისა ქვემორე ხელის მომწერელი მკითხველის გასართველად არა ვსწერ ამ უხეირო მოთხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხველი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს, იმიტომ რომ ფიქრი და მოწყენა განუყრელნი და-ძმანი არიან. მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ-რომ ჩამაფიქრებელია. თუ ამოდენა იხერხა და შეჰსძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდა რა და არც მდომებია, ჩემო მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ვუყო? ამით ვინუგეშებ, რომ

«ცუდად ჯდომას, ცუდად შრომა სჯობია». ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხეირიანად გამოჭყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში....

როცა ლუარსაბი იმ ზემოთ აღწერილ განცხრომაში ებმანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვინმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებივრობა ე. ი. ტახტზედ დარბაისლურად და პატიოსნად გადაგორ-გადმოგორება. სტუმარი ეჯავრებათ, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივ ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთი ერთმანეთს არ დალევენ? თუ ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა ამდგარიყო და ტანთ-ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაფერი, ეს ისე არ ეზარებოდა ლუარსაბსა: ტანთ-ჩაცმა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევ პერანგზედ ქურქს წამოისხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი არ ეწვევოდა, ვსთქვათ თუნდა დიამბეგი. მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვწერ, დიამბეგი დიდი ბობოლა იყო; ესლაა, რომ რაც ეს ოსერი სწავლა შემოვიდა, დიამბეგს დიდ-კაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ—უჰ! უჰ! რა დიდ-კაცობა ეჩვენებოდა.

ახეთი დიდი, რომ კინაღამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა დიამბეგზედ არ გადაკეთდა: კინაღამ დიამბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად არ შეიც-ვალა. რომ დიამბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის— ეს ყოველმა გლეხ-კაცმა ძალიან კარგად იცის დღესაც და ადრეც კი თავადიშვილმაც იცოდა.

დარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარ-საბი, ამაში კი, ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანერთს არა ჰგვანდნენ. გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნეინა თვალს გააჭყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდამ, გადიკრავ-და მუბსათვენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამ-და ჩითის კაბასა—ხანდისხან სიჩქარისაგან უკულმაცა— შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და—ჰერი ბიჭო— დაეშვებოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუფევ-დნენ, ე. ი. ვაი ნახრობით და გულში ჩაკეტილ გაბო-როტებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო და სა-ხაცილოც ამ ჩვენის კნეინის ტყუილ უბრალო ფაცა-ფუცი. ეს ამოდენა დედა-კაცი ჩაგოდრებული, ჩასორსლებული ხშირად დილიდამ შუადღემდინ ფეხზედ იდგა და გორ-გალსავით დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც ჩანს: იქ მეუჯლუგუნს წაჰკრავდა საკერავზედ მთვლემარე წირ-ჭლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონძებში გა-

ხვეულ პატარა მურიან ბიჭსა, რომელიც მთქნარებით და ზარმაცად ჰსწმენდდა საღამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს შანდალსა. აქ იმას გაუწყრებოდა—რაზედ?—თითონ კნეინამაც არ იცოდა რაზედ; აქ ამას გამოგილანძღავდა—რისთვის?—არც ეს იცოდა კნეინამ. დასწყევლიდა, დაქოლავდა, დასტუქსავდა—ერთის სიტყვით—მთელის ღამის ნაგუბარსა წამოანთხევდა ქვეშევრდომებზედ,—და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა. თუ გოგო დახვდებოდა, ვერ მაითმენდა, რომ ერთი მუჯლუგუნი კიდევ არ ეთავაზებინა, «მეხიკი დაგეცასაც» ზედ დაატანდა, თუ ქეიფზედ იყო,—და ეგრე ქანც-გაწყვეტილი შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდისხან ხოლმე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ ზაფხული იყო, ჭერში ბუზებსა ჰსთვლიდა.

ერთხელ ეგრეად ღირსსაცნობი ჰსჯა და ბაასი გამართეს. ეს იყო შუა ზაფხულის პაპანაქებაში, სადილ წინ, როცა დარეჯანმა გაათავა ერთი ზემოხსენებული გვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფლში გაწუწული შემოვიდა ოთახში, ლუარსაბმა შეხედა და დაინახა თუ არა, რომ ოფლი წურწურით ჩამოჰსდის წითურ ლოყებზედ, თავის გულში თქვა სრულიად კმაყოფილმა:—კაი ოჯახის ბურჯია, კაი ძალიანი დედა-კაცია! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა თქვა და კმაყოფილი თავის ლი[illegible]ონის ბედისა გა-

დატრიალდა ერთის გვერდიდამ მეორეზედ ღვთისა და კაცის მადლიერი თავადი. ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ ლუარსაბს იამა რამე.

— სად იყავ, შენი ჭირიმე?—ჰკითხა მერე კნეინასა: რომ ეგრე დაიღალე?

— როგორ თუ სადა, შენი ჭირიმე? ოჯახობა, სახლის, კარის. თვალ ყურის ჭერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მიუგო კნეინამ.

—ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დედაკაცობაც ეგ არის და.

— ჰაშ? მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა ცოლმა: ქსე უნდა თვალ-გაფაციცებული დაჰსტრიალებდე მოსამსახურესა, თორემ ჭამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოვლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ რომ იცოდეს, კარგია, მაშ?

— ხანდისხან ტყუილ უბრალოთაც უნდა დაჰსტუქსო. რომ გამოლანძღო კიდეც, ცუდი არ იქნება. აი მე გავლანძღავ კიდეც, გავუჯავრდები, დავტუქსავ, დავჰსწყევლი, სულ რისთვის? იმისთვის რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!...

— შენი მტერი!... ოღონდაც!...

— ეს გლეხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთ-

ხელ შადგა, მერე, თუნდა შვინდის სახრით მიჰსდგე, ფეხს ვერ გადაადგმევინებ, თუ ადრევე დატუქსული არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გყავდეს, მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაოცებულმა ლუარსაბმა: ოღონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს რაცა ვჰსთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია. შენოდენა დედა-კაცს სიზმარიც დაუჯერება, წამოროხა უთავბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა «სიზმარი» რისთვის ჩააკერა ლაპარაკში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ჭერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯგუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჯან, აბა თუ ჭკვიანი დედა-კაცი ხარ, გამოიცან, აიმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სადა?

— აი ჭერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვით, ამ სასაცილო ლუარსაბსა, დაჩუმებულნი რომ იყვნენ, იმ დროს, ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა რა იცოდა.

— რამდენია? ჰსთქვა დარეჯანმა: მაიცა, ჯერ დავთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიცან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი, ოცდა ათი იქნება.

— ოლოლო შენ, ვერ გამოიცან.

— მაშ რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— თქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიახ, გამოიცან... დაგითვლია, როგორც, იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითვლია.

— მაშ საიდამ იცი, რომ ორმოცია.

— საიდამ? იქიდამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედაკაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარიმა გადამახდევინე.

— მაშ დავთვალოთ.

დაიწყეს ცოლმა და ქმარმა ბუზების თვლა. გამოვიდა, რომ ორმოცდაათზედაც მეტი იყო.

— გამოიცნო?! თქვა ნიშის მოგებით დარეჯანმა: დიახ, გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბატონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, ჰხთორემ ორმოცი იყო, თქვა სულელმა თავის გასამართლებლად: სწორედ გაფრენილან.

— ეგრე კარგი, თუ გაფრენილან, ეგრე ცოტა არ უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოცდა ათზედაც მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწყრა, ეს რა წამოვროხე, იფიქრა გულშია.

რომ ჩააფუჩეჩოს თავისი მახეში გაბმა, კბილების კრაჭუნით, რომელსაც კნეინა ღიმილს ქმახდა, ჰსთქვა:

— დალახვრას ღმერთმა — ეგ ვეღარ მოვიფიქრე! ბიჭოს!... თითქო ოთხჯერ დავთვალე.

— აგი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიკვირს! რომ არ დამეთვალა, სოლომონ ბრძენი ხომ არ ვიყავ, რომ ისე გამომეცნო. როგორ არ დავთვალე, აი დალახვრას ღმერთმა — შემცდარვარ, თორემ გაჯობებდი აი, ჩემო სულიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებდი.

ჰსთქვა და გაცრუებული ლუარსაბი შაქარსავით გაუტკბილდა თავის ამ ჟამად გამარჯვებულს მეუღლესა.

— აგი არ დამითვლიაო, შე ქმაკო, შენა! მიატანა ღიმილითვე კნეინამა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუჭისა, რაღა გინდა?

— შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფავ! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!... უთხრა გულნატკენად და მორცხობით ლუარსაბმა: დარეჯან!... თუ გიყვარდე, ტურფავს ნუ მეძახი.

— რატომ შენიჭირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვანე: ტურფავს პატარა გოშიას ეძახიან, ეგ ძაღლის სახელია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა? მე შენგან ეგ პირველად მესმის, მიუგო გულ ამომჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა, გოშიობაზედ რო სელი აიღოვო, ჰსჩანს გულიც აუყრია ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტყუილ უბრალოთაც ატკინა; და რომ ის გულ აყრილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრაჭუნით:

— ჰო, გეთაყვა, ჰო! შენი გოშია ვარ, მაშ რა ვარ? პირწყლიანი დედა-კაცი არა ყოფილა ეს დალოცვილის შვილი—ჰსთქვა თავის გულში ლუარსაბმა: მოლექსესავით რა ლამაზად მოაწყო ჩემი გოშიობა!... რა ენის პატრონია!... როგორ იხერხა?!...

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი მოეწყო რამ, მაგრამ როცა ეს გაჭირება დაადგებოდა, თვალებ-

ში სულ ზურგიელი, თართის დოში, არტალა ნივრით და სხვ. გაუხსირებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალურსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კი-დევ მოახერხა წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვჰსთქვა?—თუნდა მარილი იყოს. კარგად არა ვჰსთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წაგიწყდება? კარგი მოწყობა არ იყო?

წამოროშა ესა და მხიარულების ნიშნად დააკრაჭუნა კბილები თავის პირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარსაბ-მა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტა-რებიათ ამ რიგად დრო ჩვენს ცოლქმარსა. ნეტავი იმათ, მკითხველო!...

III.

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების «დაწიოკება», რო-გორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზან-ტი იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დედულს მოვლა არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდანა. მაშინ უნდა გე-ჩახათ, რა ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხ-შიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის და მის განუშორებელ ამხანაგის ხალაბარას, გულ-გადაღეღი-

ლი, თვაშვიანი, ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მუაჯრის გადასაყუდებელთან და გადაჭსმახებდა ძილისაგან გაბოხებულ ხმითა თავის მოურავს ღათოსა:

— ღათო! ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიახ, შენი ჭირიმე.

— რა ნაჭერია?

— ჩალაღაჯია.

— სამწვადეო?

— სუკი ვიშოვე, შენი ჭირიმე.

— მვირ-თვალსი კაცია,—გაიფიქრებდა ხოლმე მადლიერი მებატონე. მერე ღათოს ეტყოდა: ბარაქალა, ჩემო ღათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულობასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

ღათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამ გვარ ქებაზედა.

— მეზვრემ მწვანილი მოიტანა? ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა, ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გადმოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი სავსე ყოფილა, ჰსთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ჭირიმე, რომ ეხლა იყოს?..

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერთგულმა ყმამ ქვეყანას უნდ, მოსდოს. ბარაქალა! თუნდ ნაკლული იყოს: უნდა თქვა, რომ სავსეო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ—ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენ ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმე!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ,—ჰსთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მებატონემ: ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ჭირიმე! ეხლა თუნდ ორღობეებს იქნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში, შენი ჭირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შებმულა, შენი ჭირიმე, და დღეს საიდამ იქნებოდა.

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეყო! რატომ არ

არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქმნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!.. ჯაგონილა!.. ფიე! ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათი ურმის მეტი არ შებმია და რაზედ გაწყრა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუკვირდა და ბატონს ყურება დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიახ, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!.. და თუ ტყუილ უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი გნეიბა, ისე თითონაც ძალიანა ჩემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლეხ-კაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, იტყოდა ხოლმე ბრძენი-თავადი: ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ეშინოდეს, თორემ, ღორის კბენარსავით რომ გლეხ-კაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებაო. მაშ? შიში შეიქმს სიყვარულსაო.

ოღონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოღონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამ გვარ ტყუილ უბრალო აპილპილებაზედ გლეხებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვსთ ხოლმე. ეჰ, შენ რაც უნდა ჰსთქვი, მკითხველო, და ამ ცოლ-

ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუცელი მაძღარი აქვსთ, ამ გვარ ყმების მოხმარების ცოდნისაგანა აქვსთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულწრფელი თავადი ეძახდა ბიჭების «დაწიოკებასსა». დარწმუნებული იყო, რომ ეს «დაწიოკება» ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახისათვის, როგორც სმა-ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის თავის კმაყოფილებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! დალახვროს ღმერთმა გლეხ კაცი! ჰეყო, მინამ თავს არ დაადგები და კარგად არ დაჭსჭყივლებ, ხელს კი არ გაჭსძრავს და. გაგონილა! მე რომ არ ვუ-ოვილ ვიყავ, ყანა მინდორში დაგვილპებოდა.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, გაუკეთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი: ეგრე უნდა. მას აქეთ, რაკი ევამ ადამი შეაცდინა, მას აქეთ ნაბძანებია ღვთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვჭამოთ.

— ეგ თავადებზედ სომ არ არის ნათქვამი, გლეხებზედ არის ნათქვამი, გლეხებზედ, მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ლაპარაკობ, ასე გონია, არა იცოდე რაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყო-

ფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნე-
ბოდა.

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთა-
ყვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა, ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახია, იმაში არის, სულ იაგუნდის ფოთლები ასხია.

— ზურმუხტისა იქნება, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— ჰო, მართლა ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ფოთოლსავით მწვანეა; დიახ, ზურმუხტისაა, სულ ალმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაჭამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

მაშ ხონთქარს როგორ მოუპარვინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შაპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი ალმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შაბძანებულა, უნახავს, რომ ერთი დიდი ალმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მა-

შინვე მიმხვდარა, რომ ეს ხონთქრის საქმეა და ომი დაუწყვია. ის ომი ხომ დღესაც არ გადაწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულა.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგასხრჩობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩავყლაპამდი და მუცელს ხომ არ გამიჭრიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: ადამმა რომ შეჭამა ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა, უფრო მადლი არ იქნებოდა?

— მერე ვის შეგაარჩენდა? ორასი წელიწადის თურმე მაშრიყმაღრიბის ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდის ვერ წაართო?

— ვერა.

— ჰაი, ჰაი, ჰაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!...

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!... ხელმწიფე და უღონო გაგონილა.

— ერაკლე მეფე რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟ-კაცს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში უნდა ლპებოდეს და შენი მაზლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდევ, თამარ დედოფალი შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

— აბა, წუთის სოფლის ანგარიში ეგ არის და, დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მერე ისე, რომ, სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე ქნეინა დარეჯანი, რაკი მოიცლიდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან, რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხ-კაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაასის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა, როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც

მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძღებოდნენ «ძველებურათა ჩვენებურათა»,—და ლუარსაბი რაღაც დაღლილის სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულწრფელად: «გმადლობ შენ, უფალო, რათა განმაძღე მე». ამას იტყოდა თუ არა და გამოისახსავდა პირჯვარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქავ ტახტზედ გადაგორდებოდა და სრულიად კმაყოფილი თავისის ცხოვრებისა დაიკრავდა მუცელზედ ხელს და იტყოდა რაღაც ტრაბახობითა: «მე თუ უსწავლელი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვიან... მე ვიცი შიმშილით კუჭი მიდნება, დიახ, მიდნება! ზედაც ემცნევა ჩემ სტომაქსა». გამოსაცდელად ერთს კიდევ დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა, და რა ნახავდა, რომ კარგად არის, როგორც ცხენი, დააკრაჭუნებდა კბილებს მეტის სიამოვნებისაგან: «დიახ, კიდევ იტყოდა: ლუარსაბი უსწავლელი გახლავსთ, იმიტომაც მშიერია». სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ვახშამი და ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი—და ქსრედ ტკბილად და აუმღვრეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სულთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის სოფელშია, რომელმაც ისე არაფერი არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ-რა, ჭამა-სმის გარდა, ღვთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის წუთის სოფლისა.

IV.

ამ ყოფაში და ჭკუის გონიერ ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლ-ქმარნი, როცა სადამოზედ ნიავი ფრთას გაშლიდა და ბაღჩის ღობის გძლად გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ კნეინა დარეჯანი ერთ ბალან გაცვივნულ ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბრძანდებოდა ხოლმე თავ-მომწონე პატარძალივით თავ-დახურული, წარბებ-აწკიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში ჩამოვიდოდა—და ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელ პერანგის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის დარბაისლურად ჩატეხილ ქუდით ბოლთასა ჰკრავდა გრილოში.

სადამო ხანი—როგორც მოგეხსენებათ—ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, მეტად თუ ნაკლებ ეს საქებური ჩვენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგრა, ასე რომ ზოგიერთნი განათლებით გაჩარხულნი ეხლა ვიზიტობენ, თორემ უწინ კი სადამო ხანი დიდს პატივში იყო. ამიტომაც სადამოობით დარეჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და

ასე იფიქრეთ—უკაცრავოდ კი არ ვიყო—საკურტუმესაც კი იკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე გქსწერ, ჯერ კრინოლინი არ იყო—და თუნდ ყოფილიყო კიდენაც იმ სოფლამდინ ვინ მიასწევინებდა მაგ იუპკების მეუფესს. ყველამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეხ-მძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილობს, და აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს «საბარდასსა». სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ოროლობეებშიაც ვერ გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდენაც.

— ქალბატონი აღდეგრძელოს ღმერთმა,—უთხრა ერთხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა გრძელ გავების ქნევით და ცოტად ტუჩების პრანჭვითა.

— აი ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბალე! რასა იქ, ხომ კარგადა ხარ? მოიკითხა თავის რიგზედ დარეჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ პატივი კნეინობისა სრულიად არ დაუმცირებია.

— რაღა რასა ვიქ, შენი კვნესა მე! ჩვენებიანთ ვენახში ჩვენი გამბეჩი შაპარულა, და მეველეებს დაუჭერიათ, ეხლა, ორი დღეა ბაკში ჭყავთ დაჭერილი. ეხლა შენი სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგრეთვე ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, შენი კვნესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ახლა ჩვენი ვედრება ეგ არის, ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბალე? ახლა მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აყაყან-დება. ყველა მაგას მოჰყვება.

— აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გიდღეგრძელებს, და მაშინ როგორც გნებავთ დამსაქმეთ. აი ეხლაც, შე-ნი კვნესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგართვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდევ შეგვაძლებინებს, კიდევაც თქვენი ყურ-მოჭრილი ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბიდამ ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი და მიართო კნეინასა. კნეინამ გამოართო და ამოიდო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შე-მიძლიან, არ გაგირიგებდი. ლუარსაბ! ლუარსაბ! დაუძა-ხა ქმარსა, რომელიც შორი-ახლო ბოლთასა ჰსცემდა და ერთი ორჯერ მსუნაგსავით მაცოურის თვალით გადმო-ხედა კიდეც მოხდენილ პატარძალსა.

ლუარსაბი მოვიდა.

— ქა! ბაბალეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდევიათ და გემუდარება გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეჰხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულე-ბისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა დააკრაჭუნა

კიდეც თავისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მი-თამ-და სამაცდუროდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!..

— ჰო, კამეჩი—დაატანა დარეჯანმა; აი ერთი გაბ-მა აბრეშუმიც მოგართვა.

— მაშ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! დაიყვირა ლუარსაბმა: ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნათლიდედის კამეჩი ეხლავ გამოუშვას, თორემ იქაურობას სულ მტვერს ავადენ.

თქვა, ერთი კიდევ მაცდურად დააკრაჭუნა კბილები და გამარჯვებულსავით ამაყად წავიდა ისევ ბოლთის სა-ცემლად.

— აი აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს დი-დებას და პატივს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს ღმერთმა და ერთი კაი ვაჟი-შვილი მოგცეს და მე ძუძუ მაწოებინოს, შენი კვნესამე, შენი, ბატონო და ქალ-ბა-ტონო!

— ხედამ,—უთხრა დარეჯანმა, როცა ლუარსაბი წა-ვიდა: ხედამ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ ააწიოკებს.

— დიდება აქვს, შენ გენაცვალე, და იმიტომ.

— ეგეც სომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გავარდნილი. აი დავით, ჩემი მაზლი: იმას გაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კვნესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდე-ბათ თქვენამდის, ელისაბედიც მითამ თავადის-შვილის ცოლია და თქვენცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდი-კაცი აქ არავინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მეზობლიან-თსა გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმა-იზედ ილაპარაკა, ადამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! ჰკითხა აჩქარებით და მოუ-თმენლად დარეჯანმა.

— რადა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოსის თავისის თი-თებით მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახამს და წაურთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკ-რავს. გოგოს ცოდვით ალარა ვართ, ქალბატონის მზე-მა, ისე გულ-ანატირად ლაპარაკობდა ბედ-შავი. მე ხომ თქვენი ფეხის ნატერფალიც არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვითაკილებდი, მამა მიცხონდა!

— უი! უი! დასცე იმას, იმ წყეულს! ამას იქით, როგორღა ამბობს, რომ თავადის-შვილის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, კბ, რასაკვირველია, ქალბატონის ნებაა: გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც; მაგრამ გოგოს ჩითმერდინის თავზედ შემოკვრა სწორედ თავ-ლაფის დას-ხმაა. კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირო. აი მეხი-

კი დაეცა. ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი ვარო! სხვა არა უთქვამს რა გოგოსა?

— სხვა არა მოუხსენებია რა.

— ნუ დამიმალავ, ჩემო ბაბალე! ხომ იცი მე შენი მწყალობელი ვარ: თუ უთქვამს კიდევ რამე, მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი ჩემის ცხონებამ, თორემ რომ ეთქვა, რად დაგიმალავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს სადმე ეგუ-ლებოდეს, იქ ვიღასი უნდა ეშინოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბალე!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ აქა მყავ-ხართ?

— მაშ სხვა არა უთქვამს რა?

— არა უთქვამს რა აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გე-ნახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შვილი არ გამიმიწდეს, არა უთქვამს რა.

— მართლა, შენი შვილი რასა იქს— ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ვერა გასდარა.

— რაღა როგორ არის, შენი კვნესამე, ქალბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ

ჰუშავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევალოცვინე, შანები არ შევაბი, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მამასწავლეს, ვითამ თქვენ უებარი ლოცვა იცოდეთ,—მიშველეთ რამე, აგრეც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მარტო შაკიკის ლოცვა ვიცი და დასიუსთქვილისა. განა შენი შვილის სენი—შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ. ღამის თავი გაუხეთქოს.

— გოგო, ლამაზისსეულო! დაიყვირა კნეინამ: წადი საწერ-კალამი და ქაღალდი, ქეჩის ქვეშ რომ ნაბარათევია, ჩამომიტანე. მე დავიწერ ლოცვასა, ჩემო ბაბალევ, დაწერილი ქაღალდი იმ მხარეს დააკარ, რომელიცა ჰსტკივა, ეგრე იყოს ორი სამი დღე, თუ შაკიკია, გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო, კნეინა დარეჯანი მე უსწავლელი მეგონა და დახეთ, რაები ჰსცოდნია? ეხლა მომაგონდა, რომ ამისი განაყოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენიეთ, თურმე ჩუმად ქვეყანაში ლაპარაკობდა, რომ ვითომც დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომ სოლომონ ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწყრება და შვილს არ აძლევსო. ამისთანა ცილის წამებას როგორ დავიჯერებ? მაგრამ

ელისაბედი კი ფიცით იჭეჭებოდა, რომ ეგ ეგრეა. მაინც არ დავიჯერებ: რძალი—როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის ქურთხეულის ცხოვრების ამბავი—რძლის მტერია. განა ამისთანა ჭორები მოუგონია ელისაბედს დარეჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვა და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყეფა, მაგრამ, რაკი თვალი გაახილა და დაინახა ორი მამავალი დედა-კაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულსავით ისევ ცხვირი ფეხებით ამოთხრილ მიწაში წაჰყო. დარეჯანმაც მოიხედა ამ სმაურობაზედ და დაინახა კნეინა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული, გულდაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! მიაგება სიტყვა ელისაბედსა: ძლივს არ მოგვიგონეთ.

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქეთ მობძანდით, აქეთ უფრო ნიავია, მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, ჰსთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდამ კროული ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზედ და ჩაჯდა ქეთევანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბრძანდები, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავით ხომ კარგად სუფევს,—დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავთ—მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— აბა ამისთანა დროს, კაცი შინ დადგება მამულის და მოსავლის პატრონი,—ყანაშია ეს ორი დღეც იქნება, ჰსთქვა რაღაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიეთ შეჰხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლოთასა ჰსცემდა და რომელსაც ფეხებზედ ეკიდა მოსავალიც და მამულიც.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სა-ხრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნივა.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ აბადია, რომ ჩაბაროს სახლის პატრონობა და ვინც ისე გაზდილა პატარაობითვე, რომ არც მზე დაჰსიცხამს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება, ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერა იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე—დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე—დაატანა დარე-ჯანმა: მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გაჰსჭირვებია რა, რომ გლეხობა ჩაი-დინოს.

— გლეხობა ჩაიდინოსო!... რას ბძანებო, ჩემო რძალო? არა თქვენმა მზემ! ვინც მოსავლის დროს შინ

არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაჭირვებულია, ან გლეხობა ჩაიდინოს და მესაკუთრესავით მკაში ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკვდეთ. აი თუნდ თქვენი მაზლი,—განა გლეხია, ან გლეხობას იდენს რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჭვერის თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნავეში მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ საღამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოუგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი ჭირიმე? მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!...

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მაზლზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხვებსავით ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ჭერითა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხებს. განა არ ვიცი, ნამდვილის სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს,—და სწორეთაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლეხს—გლეხობა.

— მართალი ბრძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბძანებას ვინ წაუვა?

ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჯანსა; მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისსეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბარათევი და თავ-მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერლობას თამა-შობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდეც წავიდა, უბძა-ნა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდევ იქ გახლავთ, ჩალურშია თაფლუას-თან, მიუგო გოგომ.

— მაშ კარგი, თქვა დარეჯანმა, დაიდო მუხლებზედ ქაღალდი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის წერა. ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუხ და შალვარ ჩაცმული, მოი-კითხა ზდილობიანად თავისი რძალი და გაგორდა იქავ ხალიჩის ახლო მწვანე ბალახზედ, და დაასვენა რა ჩიბუ-ხის ტარი თავის ღირსეულს მუცელზედა,—დაუწყო პირ-ალმა ყურება გუმბათიან ცასა.

მშვენიერ სურათს წარმოადგენდა ეს კრება. აღვსწერ, თუ კი შევიძლე. ჯერ გოგოდამ დავიწყოთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზისსეული: ერთი რა-ღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი, ჭუჭყიანი. ტანზედ ეცვა ხამი ჩითის კაბა, ჭუჭყისაგან ვერ გაირჩეოდა, რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი ჰქონდა ზამ-თარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან, ბოლოები სულ

მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონდა, დახეულებიდან გამოჩანდა ერთი რაღაც დამპალის საბნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშა გარშამო ჩამოკიდებული, მითომ და იუპკაა. აი მეხივი დაგეცა! ამასაც კი ჰსდომებია იუპკა! თავზედ ეკრა შიგა-და-შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამონაცვალი. იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავით დასორსვლილი შავი—უკაცრავოდ არ ვიყო—წილიანი და დაუვარცხნელი თმა მუჯა-მუჯად ამოშვეროდნენ. ქუსლებ დასეთქილი, მუგუზალსავით შავი ფეხები, წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი ქვაბების მურით მოთხუპნული—აი იმ გვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი «ლამაზისსეულს» ეძახდა და რომელიც გულხელ-დაკრეფილი დაჰყურებდა ბალან-გაცვივნულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი პატიოსანი და დარბაისელი კნეინა იჯდა,—როგორც მოგახსენეთ წინათვე,—ორი კნეინა, მაგრამ კი სხვა და სხვა ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავჩაღუნული სწერს, გამხდარი კი თვალ-დაფაციცებით თვალს ადევნებს მწერალის ხელსა, იქნება როგორმე შევატყო, რასა ჰსწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ «წელან რომ თქვა, წავიდაო, ვიზედა თქვაო». გოგოც იქიდამ ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხვდარა. მაშინ გოგო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით იბრუნებს, მითამ ეცინება კიდეც,

რომ ელისაბედი ცდილობს და ვერ მიხვედრილა კი, და მორცხობს კიდეც, რომ ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქეთ ბალახებზედ ხალისიანად ჰქშენს ჩვენი ლუარსაბი, პირ-აღმა წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს ადევნებს, ვნახო, ღრუბლებამდის ავა, თუ არაო. იქით ხალიჩის დასწვრივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი ნაცნობი ქოფაკი ძაღლი წევს, ისევ ისე მიწაში ცხვირ-წაყოფილი და ქანც-მიწყვეტილსავით თვალებ-დახუჭვილი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ ახილებს თვალსა და გულზედ მოსულსავით ღრინავს, თითქო ჯავრობსო, რომ ძილს უფთხობენ. პატარა შორი-ახლო ძველი, ჭუჭყიანი სამოვარი დგას, გვერდით დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა იქითკენ, საცა ძაღლი განცხრომილია წევს და მოსვენებაშია, რომ თითქო შენატრისო ყოფა-ცხოვრებასა და გულში ამბობსო: ნეტავი შენ, რომ ძაღლი ხარ! ნეტავი მეც ძაღლი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაგსა კამარასა, რომელზედაც სარტყელსავით მიიგრიხებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლად მთების ლაჟვარდი გრეხილი.

დრო გავიდა. დარეჯანმა გაათავა ლოცვის წერა და ზარათი მიჰსცა გოგოს ამ სიტყვის ზედ დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქეც თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუხსა.

— პურის მოსავალი როგორი გაქვსთ წელს? ჰკითხა დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ შარშანდელზედ ცოტა. თქვენს მამულს ოც და ათის ურმის იმედი აქვს, დაიტრაბახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოცდაათი ურემი სუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, იტყუა თავის რიგზედ დარეჯანმაც.

— რას ბძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათ? ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაც არ გაგეტანათ.

— არა თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზე ადრე გავიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა.

— აი, ბატონო, თუნდ ლუარსაბსა ჰკითხოთ. აგ

კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! დაუძახა ქმარს კნეინამა.

— რაო? ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათზედ ნაკლები ნახნავები გვქონდაო წელსა.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავები მქონდა, — მიუგო ლუარსაბმა, ამ გვარებში ლუარსაბმა საშინელი კვეხნა იცოდა: რას ბძანებთ!... ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა. აი, ნახამ, რამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაყენებ კალოზედა, ისეთს წამოვაყენებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ვაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნავი იყო, რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო კახეთში ორს არ მოუვა. ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარი არ მოუვათ. მაშ? თუ ეს მართალი არ იყოს, საიდამა ვცხოვრობ ეგრე მეფურად? საიდამ? ლევანსავით ურმებს ხომ ქირაზედ არ ვგზავნი, თავადიშვილის სისხლს ხომ არ შავირცხვენ. სომეხი ხომ არა ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი...

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ; ელისაბედმა აღარ დააცალა:

— მართლა, ჩემო მაზლო, ლეკანი ქირაზედ ურმებს ატარებს?

— მართლა, მაშ? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცირებელი ისა!

— ნიკოლოოზიც ატარებს თურმე, დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ? უპასუხა ლუარსაბმა.

— ჰო, ლაფში დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელებელი ისინი ყოფილან, თქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! თქვა წყრომით ლუარსაბმა: თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გავარდეს. ან გლეხი იყოს, ან სომეხი, კიდევ ჰო,—ეგა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ჭირიმეთ! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი, წამოიძახა დარეჯანმა.

— ეგა თქვი და, მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ეგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, თქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაირჩიოს. გლეხიცა გზავნის ურმებს ქირაზედ და თავადი-

შვილიცა, ისიც ქირით ცხოვრობს და ესეცა. რით უნ-და გაიჩინოს? იკითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით; თქვენმა მზემ, დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, კვერი დაჰკრა ცოლ-მაცა.

— მშიერი, რომ ვკვდებოდე, მშიერი და ასი ურე-მი მებმებოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მა-მიკვდება. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია, ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხრად დამრჩეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

— შენა, დარეჯან? ჰკითხა ეხლა თავის ცოლს ცნო-ბის მოყვარე თავადმა.

— არც მე, თქვა დარეჯანმა.

— მაშა არც მე, თქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქო ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედი გადაწყდაო.—არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! გააგძელა სიტყვა ლუარსაბმა: ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შე-ერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩავაქვავებ-დით? თავზედ ლაფს არ დავასხამდით? მაგრამ ეხლაა?— დასწყევლოთ ღმერთმა—სირაჯობენ კიდეცა. გაგონილა? თავადიშვილები სირაჯობენ!... ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები:

ქსლა ის და აკლიათ, ადლი ამოიჩარონ იღლიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და «საკაჭრო, საკაჭრო» იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, თქვა ელისაბედმა: მე კი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ დროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკვდება, იქმონენ, წარმოჰსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა: ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, დაატანა დარეჯანმა.

— აი მაგალითად: გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია! წამოიძახა ენა-ჭარტალა ელისაბედმა: იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჯავრებია... ზაქარიას ცოლი ხომ ანჩხლია?..

— მერე რა რიგი? საშინელი დაჰკრა კვერი დარეჯანმა.

—ბიჭს გაუჯავრებია, დაიწყო ისევ ელისაბედმა:—გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდამ, ჩუსტი ყოფილა, თუ ქოში—ქოში იქნებოდა—ამდენი უცემია, ამდენი უცემია, რომ დაუოსებია თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? ჰკითხა გაკვირვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ! იქნება პატარა ბიჭსა ჰსცემა?

— კიდეც ეგ არის, რომ არა. პატარა ბიჭს რომ ჰსცემოს, ეგ არაფერი: აი მეცა ვსცემ ხოლმე, თქვა ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მზემ, უპასუხა დარეჯანმა, პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა ჰსცემოს, არ დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ ჰსცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა: პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ვაჟ-კაცი კაცი გხლებიათ, აბა ქალი რომ ვაჟ-კაცს შეებას, ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა ღმერთო ჩემო, თქვა პირჯვრისწერით ლუარსაბმა: ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ: დედა-კაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აიღოს, რომ ვაჟ-კაცსა ჰსცემოს. ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დაჰსძრახავს,—იმისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ვჰსცემ, მინდა არა; მაგრამ კაცმა კაცს უნდა ჰსცემოს, დედა-კაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გაგონილა! აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა ჰსცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ქვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდევ... უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ჭორიკანაობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიც მოართვეს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყოთ, ჩემო რძალო, უთხრა დარეჯანმა: ჩაი მიირთვით.

— მიირთვით, სულ ერთია, უპასუხა ელიხაბედმა და წამოავლო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამოირიგდა.

ელისაბედმა მოსო ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო გაწყვეტილი სიტყვა:

— იმას მოგახსენებდით: იმ წუწკს ნიკოლოოზს იცით რა უქნია? თავის მუახლისათვის არშიყობა დაუწყვია, ერთხელ ბინდი ყოფილა—აქ რაღაც წაჯსჩურჩულა დარეჯანს ყურში—ბიჭებს დაუნასავთ, ქალბატონისთვის შეუტყობინებიათ, ის საწყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჰყრია. აი, ბატონო!...

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! მოაჭორა ელისაბედმა და, მითამ ნიკოლოოზის ცოლზედ გულიც შეჰსტკივა, დაუმატა: მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, თორემ ნიკოლოოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარით, თქვენი ჭირიმეთ! მართალის გულით ჰსთქვა ლუარსაბმა: სწორედ მეორედ მოსვლა მოახლოვდა: ვაყო ქალს ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს კაცობა. ტყუილად კი არ მოგვეჩვენებიან ეს კუდიანი ვარსკვლავები, ერთი ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით და ენით არა თქმულა ქალისაგან ვაჟკაცის გალახვა და ქმრისაგან ეგრე აშკარად მაგისთანა ამბები. სირცხვილი აღარ არის, ეხლანდელ დროში, პირში წყალი გაგვშრომია.

— არა, ისე ჩუმად მოუხდინა მაინც იმ სულის მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, თქვა დარეჯანმა.

— ჩუმად რომ მოუხდინა, ვინ რას იტყოდა?—გააწყვეტინა სიტყვა ლუარსაბმა: განა უწინ კი არ იყო მაგისთანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ; მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიჭერდნენ საქმეს, რომ ხორციელს ადამიანს არ გააგებინებდნენ—ბევრი მაგისთანაები მომხვდარა უწინაც, მაგრამ აბა ერთი შეგიტყვიათ რამე? სულ ისე ჩუმად და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველა ფერი, ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ. ეხლა, ბატონო, არაფერისა აღარ ეშინიანთ. ნამუსი აღარ არის, არა. წახდა ქვეყანა.

— სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, დაუმატა დარეჯანმა.

— სწორედ. აი ერთი კიდევ რა შევიტყვე; გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, თქვა ელისაბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს, ელისაბედმა შემოავლო თვალი გარშემოსა და ნახა რომ არავინ არ არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქვიტა და ახლო მოიწია, დარეჯანმაც ყურთან ლეჩაქი გადიკეცა, რომ კარგათ გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

— ამ წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსომთ?

— დიახ, მიუგეს ერთ ხმით ცოლ-ქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოჰსდგომოდა მზესა, ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიახ, დიახ, გავიგეთ! წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ვარსკლავზედ და გველეშაპზედ სომხების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშლიათ და უთქომთ, რომ—აქ უფრო ხმა დაიდაბლა—და უთქომთ, რომ თავადიშვილებს ყმები ჩამოერთმევათო.

— ვაი შენს ლუარსაბსა! წამოიძახა ფერ-წასულმა ლუარსაბმა: ეგ რა თქვი, რა? აგი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს მეთქი. აი ღვთის წყრომა! სულ ჩვენივე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამაჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წავალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოოზსაც წიხლ ქვეშ გავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. ქვეყანას შავყრი და სახლ-კარიანად ამოვბუგავ. კიდევ ატარონ ქარაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა: სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ. შარშანწინ კი არა თქვეს, რომ დედამიწა რომ ხარის რქაზედა დგას, იმ ხარს ერთი რქა მოჰსტეხიაო და ქვეყანა უნდა გადაბრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა.

გარეგნულ მკითხავს ეთქო, რომ არც რქა მოჰსტეხია და არც არაფერი.

— მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა, თქვა ეხლა კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა: ჭკუა იქნება. აბა გეთაყვა, მეფის ნაბოძებს სომხის გარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რაღას თავადიშვილი ვიქნებით, თუ ყმაც არ გვეყოლება: გარაბადინი კი არა სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გავარდნილა,—ეგ ცუდია, თქვენმა მზემ, თქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თავადობას წამართმევენ? შარშან კი არ იძახდნენ, რომ საიქიოს ბატონები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბატონებათო, — ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატონათა, ყმა ყმათაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისთვის, რომ «ნუ გეშინიანო, მეცა და ჩემი დიდ-კაცებსაცაო აქ ყველა დიდი პატივი გვაქვსო, მინამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდ უბედობენო.»

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა ღმერთის დაუწესებია და თითონვე ღმერთი რად მოშლის? ვენაცვალე ღვთის დიდებასა!—თქვა დარეჯანმაც.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სა-ხარებაში ჰსწერია: კეისრები ჩვენს ვართ, დაუმატა ელისაბედმა.

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? მიატანა დარეჯანმა.

— არავინ, თქვენმა სიცოცხლემ! დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად: მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყუილია თქო, ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით, გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მეჭორეა!.. რა ენა-ჭარტალაა!.. უთხრა ქმარს დარეჯანმა ელისაბედზედ.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვერთოსო! დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე.

— კარაბადინმა თქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ის კი, ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხავის ზერეჯელ გაუცრუებია ხომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ეჰ, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მამაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია მეტი რაღა მინდა: სოლომონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყოს, ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება. ერთი იმათგანი იყოს. მეყო? ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება, რომ მოხდეს, მაგრამ სიფთხილეს თავი არ აჭსტკივდებაო, ნათქვამია: ხმა გავაგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ!—ეხლავ დავუძახებ დათოსა და ვეტყვი. დათო! დათო! დაუყვირა ბატონმა.

— ბატონო! სადღაც შორიდამ მოისმა დათოს ხმა: ეხლავ გიახლებით.

ცოტას ხანს დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმასა, რომა, ყმები ჩამოგვერთმევაო, რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დავახრჩობო, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალიაო, ვინც გულებში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! უპასუხა დათომ: განა

მაგას ვინა ფიქრობს? აი რაღაც გოგო-ბიჭები მიჭქარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წვრილ-ფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია. იყბედებენ, იყბედებენ და დაჩუმდებიან.

— ეგრე თქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გპატრონობთ.

— დიახ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბრძანდებით და ჩვენ შვილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ, წაგვართმევთ—ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შვილს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც რომ გაუწყრება, მაგრამ შვილი ისევ შვილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია, ჩემი უნდა იყოსო, ბატონი რად უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იციან, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკეთისათვის ართმევს. ხომ მოგეხსენებათ, გლეხ-კაცი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგვენია, ჩაერივა დარეჯანი: მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დაჯასტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია.

— მართალი ბძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? დაუმატა კმაყოფით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? თქვა ლუარსაბმა. აი თუნდ თითიზედ დაიხედე: ერთი დიდია, მეორე პატარა. რისთვის? იმისთვის რომ ღმერთს ასრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა დაიხედე.

— განა არ დამისხდნია, შენი ჭირიმე! დიდიც არის, პატარაც, მაგრამ დაილოცა ღვთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, თქვა ცბიერმა დათომა.

— მაშ? ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ახლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერია? გააგძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს აგი არ იჯერებს, შენი ჭირიმე, ვინც უტვინოა, ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა: ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ ყმები ჩამოგვართოს, ან თქვენ რა შეგიმატებიათ, რომ გაგაზატონ. ეს როგორ ვერ მოიფიქრეთ?

— მითამ მოგახსენებენ, შენი ჭირიმე, ჭკვიანი კაცები დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო. ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? დაიყვირა ლუარსაბმა: აბა რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მაგასა, თუ არ იუ-დას გერმო?

— აი, მეხი კი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანსა! მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს, იცი რა უთქვამს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგასხენათ?

— ისა რომ ტყუილიაო.

— აბა იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ ადრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა უბატონოთ რა ხეირი დაგვეყრება? უპატრონო საყდარსაო ეშმაკები დაეპატრონებიანო, გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვივა. ასლა ამითი გვატყუებენ თავადებსაც, და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოლბელისა არ იყოს, «ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება», თქვა ლუარსაბმა: ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანიც გავარდნია. არა, დათო?

— დიახ, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია. მე ბევრისათვის მითქომს, რომ ტყუილია და როდი მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? უბძანა ლუარსაბმა.

— მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი ჭირიმე!

— ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

— ბატონი ხარ, მაშ გიახლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა; ვინ იცის გულში როგორ ეცინებოდა ამ პირმოთნე უმასა?

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, უთხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ჭკვიანი კაცია, დააჯერებდა, უპასუხა ლუარსაბმა.

V.

— ყველა-ყველა და ამაღამ რა გვაქვს ვახშმად? ერთს საღამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოახწია: დარეჯან! არ გეყურება, დედა-კაცო? ამაღამ რა უნდა ვჭამოთ?

— რატომ რა უნდა ვჭამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს, ანუგეშა დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკები, კარგი...

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა გააწყვეტი-ნა:

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რომ რათაც უნდა ღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მადაზედა ვარ.

— ზურგიელიცა გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია რომ ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ: ჩვენისთანა ვახშამი ხელმწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუხი მადა წახალისებულმა მებატონემ და მინამ სანატრელს ვახშამს მოიტანდნენ მოუთმენლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა სცემდა. ხან-დისხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა: »ღორის სუკები? შენმა მზემ, რომ კარგია!»

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერსა ამ წუთის სოფელ-ში, ბოლო მოეღებოდა. გამაძღარი და ტახტზედ გადა-გორებული ლუარსაბი ახლა ხვალისთვის დაიწყობდა ზრუნვასა. ჰაშ ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვთის მადლით, გადავაგორეთ, ახ-ლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ. ხვალაც ჭამა

გვინდა, დალოცვილს ღმერთს ეგრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვსჭამოთ?

— ხვალ?.. ჩაფიქრდა დარეჯანი, — ვითომც და ძნელი გამოსარჩევი საქმე მიანდეს: — ხვალ? დაიცა ერთი მოვიგონო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? კაცივითა ვარ, კაცივით, უპასუხა მსუნაგსავით სულწასულმა თავადმა: ზარაქალა, დარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა. ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით — ერთ სახელმწიფოთა ღირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა.

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? ჰკითხა მაცდურის ღიმილით ქნეინამა.

— ჩიხირთმა?... ჰა, ჩიხირთმა... არა, გეთაყვა, ბოზბაში ჯობია, მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა.

— ჰა!.. ტყემლის მჟავით გაკეთებული ბოზბაში?..

ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკვირსო. ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება, როგორ არ ესმის ამისთანა ჭკვიან დედა-კაცსაო.

— შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ, კარგათ გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა ჰსჯობდეს.

— ჰა!.. უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა: ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა აჯობო-

ჯობინო?... შენს ჭკვაზედ არა ხარ, დედა-კაცო! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის, რომ ტყემლით რა იყოს... რას ამბობ? რასა? ერთი მსუქან ბოზბაშში ამოვლებული პურის ლუკმა მთელ ქვაბს ჩიხირთმას მირჩევნია; ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა ჰსჯობია? მაშ კაცი აღარა ვყოფილვარ, ქუდი აღარა მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, ხომ კაცი ველარ გადაგათქმევინებს? არ იყო რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაყინებულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაციც მაგისთანა უნდა. ის ხომ კარგია, დღეს ერთი თქვას, ხვალე სხვა? თქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა დოინჯი და გამარჯვებულსავით ამაყი შეხედულობა მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხვენილმა ბანზედ სიტყვა გადააგდო:

— მაშ შენ ბოზბაშს აჯობინებ?

— ვაჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, ეხლა კი გულზედ მოსულსავითა თქვა დარეჯანმა.

ლუარსაბი აიტკიცა, მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ არა გქონია, რომ ჩიხირთმას აჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მირჩევნია.

— აბა რას მიედებ-მოედები? ეხლა კი გაანჩხლდა დარეჯანი: ბოზბაში როგორაა ჰსჯობია ჩიხირთმასა, რომ როცა ჩიხირთმა მაგონდება, პირში წყალი მომდის, თუ მშიერიცა ვარ, მაშინ უფრო; ბოზბაშზედ კი—არა, მაშ ჩიხირთმა ჰსჯობნებია. ახლაც დაიჟინებ?

ისეთ გულდაჯერებით და ზათრიანად წარმოსთქვა ეს კნეინამ, რომ, ასე გონია, უნდა ეთქვაო: «შე სულელო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობ?«

მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის ჭკვისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩაიქირდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, რა ეთქვა, მერე კი—ღვთის წყალობა გქონდეთ—ყოჩაღად ლუარსაბმა იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ ჰსდგეხარ? ჰკითხა ჯერ ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ჰსდგევარ.

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩიხირთმა მშიერს მოგვრის პირში ნერწყვსა, მე კი ბოზბაში—მაძღარსაცა. აი თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი მიჭამია, მაგრამ რომ მაგონდება პირთამდინ პურ-ჩაყრილი, ჩაყუყუნებული ბოზბაშით სავსე მათლაბა, თუ ზემოდამაც ერთი კარგი კანჭი აძევს!... რას ამბობ, დედა-კაცო?

შე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე: ბოზბაში წვნიანების მეფეა, როგორც თართი თევზებისა. შენ რა იცი, დედა-კაცი ხარ.

— აბა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს, რომ ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების მეფედ და არა თართი... აბა, სულ ეგრე ტყუი ხოლმე,—უკიყინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ ტყუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტად ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეიმცნივა და გაიმრასა, რომ პატივისათვის რაც უნდა დაემართოს, უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის მეფე.

— ახლა მაგას დაიყინებ. თართის მეთქი.

— ორაგულის.

— ეჰ, თართის, თავი არ მამიკვდება, არც ქსლა დაიჯერებ.

— ორაგულის, ორაგული! დაჰსძახა კნეინამ.

— აბა საიდამ იცი, რომ ორაგულის?

— შენ საიდამღა იცი, რომ თართის?

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეში. მერე რა რიგად! ჴსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქო კიდეც, რომ «კარაბადინში» ჰსწერია; მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნაკითხია, ველარ გაბედა.

დარეჯანი ჭკვიანი დედა-კაცი იყო—როგორც იცის

თითონ მკითხველმა—ნასა რომ ლუარსაბმა პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო და უფრო დააყარა თავმოწონებით:

— მითხარ, საიდამ იცი? მაშ? რაც არ იცი, ნუ იტყვი. აბა ეხლა ჰსთქვი: ჩიხირთმა არა ჰსჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს; ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესობაზედ, თორემ სხვა დროს ველარა. ამიტომაც ეგრე უეცრად გადავიდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისევ თავ-ჩა-ღუნული იდგა, როგორც პატარა ბაშვი, როცა შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა რა ექნა. ჰგრძნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ ამის კისრად აღე-ბა ეთაკილებოდა, სხვა დროს იქნება დაეთმო, მაგრამ ეხლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა სათაკილო ეგონა. მართალია, იყო წუთი, როცა ისე დამარცხებული ნახა თავის თავი, რომ თითქმის დააპირა კიდეც ჩიხირთმის უკეთესობის აღიარება, მაგრამ ამ დროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორ-თქლავი მათლაბა ლავაშ ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონ-და ზემოდამაც გადახირული ბატკნის კანჭი, ამან გაიტა-ცა ისევ ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა, გული გაუმაგრდა, დაავიწყა სირცხვილიც, დამარცხებაც, გამარ-ჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი, თუნდ რომ მართლა ორაგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდევ ბოზბაში ჰსჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში დედა-კაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა ტყდები, უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე? შენ არა თქვი, თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს—ეგ შენა ჰსთქვი, იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალა: მე ორაგული ვჰსთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!... ეს რა მოიგონა! წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ მოსულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! დაბლა ხმით უთხრა ლუარწაბმა და წავიდა, რომ გარედ გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევ ჰსთქვა:

— მე ორაგული ვჰსთქვი. თქმა ამისი და ამისი გარეთ გასვლა ერთი იყო.

— მტყუანს?.. მიჰსძახა გაკაპასებულმა, ამ უსირცხვილობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლმა: გაუწყრეს წმინდა გიორგის მადლი და ნეკრესის ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა, არ ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარეჯანს მშვიდობიანათ ჩაუარა.

ხშირად შუაღამემდინ ცოლ-ქმარნი გაცხარებულნი და გაჭარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ. «დღეს რა ვჭამოთ», იტყოდნენ დილით. «ხვალ რა ვჭამოთ» იტყოდნენ საღამოზედ. ეს იყო იმათი სულის საზრდო, ეს იყო იმათი გონების ვარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა.

რა იცოდნენ ამათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა. რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია,

— ვაყო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? გეტყოდათ გაოცებით ლუარსაბი: წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლდები, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არა მამიპარავს,— რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკლავს, კაცისათვის არ მოგიპარავს—ერთის სიტყვით—რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია—ესეც კარგია: უარარაობას ეგა ჰსჯობია; მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექნა, ის კი გიქმნია?

— დიახ, მეტყვი შენ: მისვამს და მიჭამია, არც ერთი დღე მშიერი არა ყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეგ არის? წირვა-ლოცვას არ ვაგლდებით. რა გამოვიდა? იქ ყოველთვინ გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: «ვითა მამა ზეცისა იყავ შენ სრულიო». აბა ან ერთს წამს შენს სიცოცხლეში მაგისთვის ცდილხარ? არა, შენ მაგისთვის არა ცხოვრობ: შენ ცხოვრობ, რომ ჭამო და სვა და არა იმისთვის ჭამ და სვამ, რომ იცხოვრო ე. ი. ეცადო. რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენ სრული.

VI.

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და დარეჯანი ერთს უღელში შებმულან და ერთის ბედის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარის-წერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან—დავითთან გაუყრელი იყო, როცა ოცი წლისა შესრულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა ვისი ქალი შეერთო; მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარიშვილიც და მზეთ-უნახავიც. ამაების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია. ლუარსაბს ჯერ კი თვალი ეჭირა, იქნება შემხვდესო და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიძრახა, გულში შაიკეროს პტყელის ბუზმეტებით ჩოხა, ბუზმეტებითვე განიერი მაუდის შალვარი, ერთი ოციოდ თუმნის თავი თავს მოუყარეს და ჩავიდეს ქალაქში იმ

ფიქრით, რომ ერთი ორიოლჯერ ქუჩა-ქუჩა გავაქანებ დროშკასაო, იქნება ერთი მდიდარი, კაი გვარის და ოჯახის შვილი ქალი ბადეს მოხვდესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს თუმანს წამოვიღებო. ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძელაძეს, დიან პატიოსან გვარის და კაი ოჯახის შვილს ერთი მზეთ-უნახავი ქალი უზის გასათხოვარი და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკერია. აუფორთხალდა ლუარსაბს გული, გაუჯდა გვერდებში და დღე მუდამ საამურად ულიტინებდა, მაგრამ არ იცოდა როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა და ერთს დღეს მაჭანკალიც გაუტყვრა.

მაჭანკალი, გძელაძისაგან მოგზავნილი, გახლდათ ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ღარიბი და ქვრივი დედა-კაცი, რომელიც მას აქეთ, რაც ქმარი მოჰკვდომოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას «სუტ-კნეინას» ეძახოდნენ იმიტომ, რომ ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა, ჩვენც ეგრე დავუძახოთ.

დიდი ენა-მეტყველობის სახელი ჰქონდა გავარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნეინასა, ამისთანა გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედამიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომათ იღებდა ფესის ქირასა, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლო-

საც მოუღებდა. აი გმელაძესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბეი მიეცა და ხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გმელაძემ გამოგზავნა ლუარსაბთან, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-კნეინამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაავალოს და დაჰსცინცლოს რამე.

ეს მოსდა ერთის აზნაურიშვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტ-კნეინა ამ აზნაურიშვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჩატურში დაწვა. მზე დაწურვაზე იყო, როცა ვიღაცამ ხელი ჰკრა და გააღვიძა. ლუარსაბმა გააჭყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატიოსანი სნიერი დედა-კაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბძანდით, შენი ჭირიმე, მოისვენეთ, უთხრა სუტ-კნეინამ: უკაცრავათა ვარ, მოსვენება დაგიფთხეთ, მაგრამ ძედი-თქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა... აი ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებიხართ. დედა-თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, ერთი-ერთმანეთოდ ვერ გავძლებდით, დიდი ჩიყვარული გვქონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, მიუგო ლუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ, რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კნეინასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსომებათ. ის უბედური ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა—იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღათა ვარ, ქჱ, მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუვა—რომ უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხთით ვეჯექი. ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა. მამა თქვენი მგონია მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელიწადი იცოცხლა, მიუგო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა?—თქვა სუტ-კნეინამა, მითამ და მართლა დაავიწყდა: აი სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიღალატა. დიახ, ცოცხალი ბძანდებოდა. დასწყე ჩემს გონებას! თავის პირით არ მიბრძანა: «დაო ხორეშას! ვიცი რა სიყვარული გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადი ფეხთით დაუჯეგ, იამება, შენ რომ განახავს. ისე ჩემი ნახვა არ იამება.» დიახ, ეს მამა-თქვენის სიტყვებია. მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიოსანი, სახელოვანი და ყველასაგან პატივცემული. დიდი შიში-კრძალვა ჰქონდათ იმისი განა მარტო საქრისტიანოში, სალეკოშიაც; დაღისტნამდინ იმისი სახელი გავარდნილი იყო, რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონდა.

აბა თქვენ რა გეხსომებათ, პატარა იყავით. ჰო, რას მოგახსენებდით?... ჰკითხა ლუარსაბსა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დაღისტნამდინ გავარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონია, უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის დამავიწყდა, ვეღარ მომიგონია. აი ბატონო, სიბერე ეგ გახლავთ: წუთის წინად რას ვლაპარაკობდი, არ მახსოვს, მამი-თქვენის სიკვდილი—ოცი წლის ამბავი, რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?.. ჩაფიქრდა სუტ-კნეინა, მითამ და არ იცოდა რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ფიქრობდა ისე როგორ მოახერხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ვეღარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გამტერებული იდგა და სულ არ ესმოდა, რა განძრახვით მოსულა ამასთან კნეინა და რა განძრახვით ლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! წამოიძახა სუტ-კნეინამა ფიქრის შემდეგ: იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს უფალს აბარებდა, ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა და, როცა მარტოკანი დავრჩით, მიბძანა თავის სირინოზის ხმითა: «მე, ჩემო გულითადო მეგო-

ბარო ხორეშან, დიდი ხნის სიცოცხლე აღარა მაქვს.
ვიცი, რომ ჩემი სიყვარული დიდი გაქვს. აი ეს შენ და
ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა». ეს რომ ბძა-
ნა, ვაი უბედურების მნახველს—გული ამოუჯდა. მეც
დაპადუპით წამოვიდა ცრემლი, ბევრი ვიტირეთ. მერ-
მე ხომ განუტევა კიდეც ის ანგელოზის სული. მე რო-
გორც თავზარდაცემული ისე გიჟსავით დავრბოდი, თურ-
მე ეგონათ ვერ ავიტან მწუხარებას და ჭკვიდამ შევ-
ჴსცდები. დიდი სიყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით, თი-
თქო ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედა-თქვე-
ნიც ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა,—დაუმკვიდროს ღმე-
რთმა სასუფეველი—ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, რომ
ყველას სატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! სად-
ღა არიან ეხლა იმისთანები! ჩვენც ვიტყვით, დედა-კა-
ცები ვართო!.. მესამეს დღეს ქრისტიანულის წესით მი-
ვაბარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელო
იყო მოპატიჟებული. მოგახსენებენ, მამა-თქვენს გვამის
გასაპატიოსნებლად არქიელიც უნდოდა მოეწვივა, მაგ-
რამ დროშკის ცხენები ვერ იშოვეს, რომ გაეგზავნათ.
თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დავით
პატარები იყავით, თქვენ მაშინვე შამიყვარდით, თქვენ-
კენ მაშინვე გული უფრო მამიწევდა. არ ვიცი რად, და-
თიკოც ხომ იმისი ნაშობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის
სხვა იყავით. მე თქვენ ხომ არ ესსგომებით?

— არა, არ მახსოვხართ.

— აბა რასაკვირველია, არ გეხსომები, შენ სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მომიკვდა—ვაი იმის დამკარგავს—მას აქეთ შინიდამ ფეხი არ გამომიდგამს,—ვარ ქსე უნუგეშო, უპატრონო ქვრივ-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სახარული აღარ არი, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. მაპატიეთ კადნიერება, იქნება თავი მოგაწყინეთ. რა ვქნა? ბედისაგან დამწვარ და დაგული ვარ, დარდები მეშლება ხოლმე. რაღა გავაგრძელო, მოკლე სიტყვა ჰსჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებოდით, რომ ქმარი დავკარგე. მოგშორდით და მას აქეთ აღარმინახვიხართ, მაგრამ გულით ისევ თქვენთანა ვიყავი, ვისაც კი თქვენებურს შავხვდებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხამდი. ერთ ღამეს, აი ეს სამი თვეც არ იქნება—დამეძინა. ვნახოთ—ღრმა ძილში რომ ვარ—ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქ-მოფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-წინ გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია—«ხორეშან! მიბძანა სულმა ცხოველმა: მე შენი გულითადი მეგობრის სული ვარ, განწმენდილი და გასპეტაკებული.» მაშინვე მუხლებზე მოვეხვიე დედი-თქვენის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა.—«მუხლებზედ ნუ მეხვევი, მიბძანა ხელახლად: მე შენგან გული მტკივა: რად დაანებე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და

დაბინავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰპატრონობ?» სამი და-შე ერთი ერთმანეთზედ მომკვლინებოდა და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ, თქვენი დაუტირებელი არ მოვკვდე! თუნდ ეგ არ ყოფილიყო, მე როგორც მოგახსენეთ—ყოვლისა წინაშე აღთქმა მივეც, რომ დედობა გაგიწიო, და აი დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწვილი კაცი ბძანდებით. მე რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხდი, რასაც გაუგიჟებია ის საწყალი ქალი. ღმერთმა შეარცხვინოს შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და სიტურფე ტარიელისა, გონიერება გარდანქეშანისა. თვალი მოგკარით თუ არა, მაშინვე მივხვდი, რასაც აუნთია ცეცხლი იმ უბედურ ქალის გულშია. უბედურს ვამბობ, იმიტომ-რომ იქნება თქვენ იმაზედ არც კი ფიქრობთ, ის კი იქა დნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო ჩაიტეხა, კისერი მოიღერა, წვრილ, ახალ აშლილ ულვაშებს ხელი გადუსვა, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭი მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში, ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა.

— არც ქალია ურიგო, დაიწყო ისევ სუტ-კნეინამ: როგორიც ყარამანიც შენა ხარ, იმისთანა სალბისურამან ის არის; სწორედ ტარიელ და ნესტანდარეჯანი იქნებით, ორივ ერთად რომ შეგყაროთ. არც გვარი და შთამომავ-

ლობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარიც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელ-განთქმული ნათესაობა,—ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს, მეორე დიამბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მერე დედიშენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელიც მომევლინა და მითხრა: «ეგ უთუოდ მოახდინეო!»

— ფული რაერთი აქვს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

— სულ ბაჯაღლო ოქრო; შინა აქვს პარკში შეკრული.

— გძელაძიანთ ქალი ხომ არ არის?

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი ის არის, განა მე კი გულში არა მქონდა იმ ქალის სახე, მორცხობით ჩაიღიმილა ამ სიტყვებზედ ლუარსაბმა.

— საიდამ? გინახამს თუ?

— თვალითაც არ მინახამს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშ ნებას დამრთამთ თქვენ მაგიერ ვილაპარაკო? რა რიგად გაუხარდება ქალისა!

— თორემ მამას კი არა, თქვა სუტ-კნეინის ქებით

გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! გაუძნელა ძალიად საქმე სუტ-კნეინამ.

— მაშ იმისაგან არა ხარ მოგზავნილი?

— რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავდებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თითონ მამა დიდს ყარზედ დგას.

— ყარზედ დგასო!.. წამოიძახა გულნატკენმა ლუარსაბმა: რაში მიწყენს მითამ? გვარი იმაზე ცუდი არა მაქვს და ოჯახი. მითამ რაო?

— ეხლა, ხომ მოგეხსენებათ. რიხიანი კაცია.

— მაშ არა იქს რაღა?

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა და ხერხიანობა კი უნდა.

— მაშ შეიძლება დავიყოლიოთ?

— ვინ იცის? ეგ ხერხზედ ჰკიდია, მაგრამ მაინც კიდევ ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდევ თქვენი საქმეა.

— მართლია, მაგრამ მარტო ჩემი ხერხი რასა იქს?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მადლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა! მაგას ვინ მოგახსენებს? გულ-უხვობაში თქვენი გვარი დიდი ხნის გათქმულია, განა არ ვიცი. თუნდ ეგ არ იყოს, დედი-შენის

შვილს, მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არა ვიქ—ეგ შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ «ქრთამი ჯოჯოხეთის ანათებსო», ერთი ოციოდ თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემოვისყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა ჭმელამიანთ მოსესათვის ბეჭედია, ფირმანის სწორედ. იმას უნდა ხახა დავუგდებოთ.

— ესლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? უთხრა ცხვირ-პირ ჩამოშვებულმა დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შეჰსწუხდები: შენ თამასუქი მამეც და ფულს მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ. აი თუნდ ესლავ,—წაატანა სიტყვა გახარებულმა.

სუტ-კნეინამ, რომ ნახა ესე ადვილად ლუარსაბის დაყოლება, იფიქრა, სულელი ყოფილა, რატომ ბლომად არ ვუთხარიო და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შვილო, რომ დიდს სარგებელს გამოგვართმევენ.

— დიდსა? მაინც რამდენს?

— თუმანზე შვიდ შაურს.

— რა ვუყოთ, მივცემ. «როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო» ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადეგ,

განც რამ უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულდება, ჭახრაკი მოუჭირეთ, მეტი დაჯესტყუოთ, გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მერგება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დავაჭირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი, ხვალ დილაზე თამასუქს მოვამზადებინებ, შენ ხელი მოაწერე და მერე მე ვიცი,

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ ფულს ისე ვინ განდობს. მე რომ მქონდეს, არ დაგიჭერ—ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დაგიჭერ, მაგრამ მე ქვრივ-ოხერს ვინ მამაბადა, ხომესს უნდა გამოვართო. აბა ხომესი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი ქვრივ-ოხერი ვარ... ერთი ორჯელ პურს მაინც მაჭმევ—შეაბრალა თავი ხუტ-გნეისამა: შენი გვარი დარდიმანდობაში გათქმულია.

ლუარსაბს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე იხსენიებდნენ ამის გვარსა. ოღონდ ეს გეიქვა და ჩოხას გაიხდიდა და შენ ჩაგაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? ფველა-ფეფ-

ლა და ეს კი დაგვავიწყდა, მოიგონა ბოლოს ლუარსაბ-მა.

— წიგნში და ხელ-საქმეში კარგად გაწვრთნილია, მეტი რა გინდა, უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა? რა, ბრძნად ხომ არ დავ-სხომ!... შენ ერთი ეს მითხარ, მადლიანი სახე აქვს? ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნუღარა მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რაღა, ფეხი დავაჭირო? ჰკითხა ლუარსაბმა, რომელსაც სულ-გრძნობის უკანასკნელ სიტყვებზედ სისა-რულმა და წადილმა ტანში მეტად საამურად გაურბინა.

— დიახ, ფეხი დააჭირე. ამას შენთვის ვამ-ბობ, რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შვილი ხარ, თო-რემ—თითონ შენ იცი—მე გამორჩომა არა მაქვს რა. ჩემის სულის საცხონებლად მინდა მოვახდინო ეს საქმე, თო-რემ მოსე გძელაძე მე არას მამცემს. ნეტავი დავიყო-ლიო და დედი-შენის შვილის ბედნიერება მოვახდინო და გამორჩენას ვინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იყოს ეგა. ლამაზია? ჰკითხა ღი-მილით კიდევ ლუარსაბმა.

— გითხარ, კალმით ნახატია მეთქი.

— ორასი თუმანიცა აქვს?

— იქნება მეტიც,—ეგ მე და შენზედ ჰკიდია.

— იქნება მეტიცო!.. ჰა, თქვენ რას იტყვით,—

ცუდი არ იქნება, ისე თქვა ლუარსაბმა, თითქო რჩევას ეხლა აპირობსო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადაგიწყვეტია, როგორც ვხედავ,—დაატანა ცბიერმა სუტ-გრეინამ, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად გაუჯდა, თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დაჰსტყუვოს რამე.

— ექ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ვბძანებ? თუ გულში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ეხლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაგანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული გულში ნაღვერდალსავით ჩამიგდე. აბა როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ?

— მაშ გავათავეთ?

— გავათავეთ.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლივს დედიშენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელაძე ძალიან არ გაგვიჯიუტდა.

— ის კაცი, რომ თქვი, მოისყიდე, მეც აქ ფეხს დავაჭერ.

— ნეტავი იმის მეტი ქრთამი არ დაგვეხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუნდეს.

— შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემ თვალებს! ქა, როგორ იქნება? უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი

გაისვარონ, თავადი-შვილები არიან, სახელ-გათქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არი. აი როგორ გეტყობა, რომ ჯერ უმაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, იტყუა ლუარსაბმა: სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტის წლისა იქნება. სწორედ გვრიტები იქნებით. ჰე, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შემასწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი მხარ მსხდომნი განახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგრე, თუ ღმერთი გწამს, შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემ აჩქარებაზედ იყოს დამოკიდებული და მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მაგას ბოლო მე მოვუღო, მაგრამ ის წყეული მამაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვანის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქეთ ცხადივ თუ სიზმრად სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას-თუმნიანი პარკი. სადერდელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად აადუღა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ლოკვით: «კალმით

ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯაღლო ოქრო და იქნე-
ბა მეტიცო... ჰა! რას იტყვი, ლუარსაბ, ურიგო არ იქ-
ნება, განა? ამაზედ არის ნათქვამი: «ბედი მომეცი და
თუნდ სანაგვეზედ გადამაგდეო!»

VII.

თუმცა სუტ-გნეინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგრძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულიყო, რადგანაც ორივეს მხრივ ნების დართვა იყო. სუტ-გნეინის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა სიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი პირველი რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდა ერთისაცაო—ეგ არაფერი, ამაში შეიძლებოდა კიდევ ხერხიანად მოეტყუებინათ, ცხენი ხომ არ იყო კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ ჭირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა აქ როგორ მოატყუე? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლებოდა, პირველში სხვა ეჩვენებინათ, მერე რა კი ჯვარის წერის-საწერად მოვიდოდა, ძალათ გადასწერდნენ ჯვარსა: მაგრამ სუტ-გნეინას ეშინოდა: მერე ხომ თმით მათრევენ. თმით თრევა კიდევ არაფერი, რომ კარგად გამორჩომა შეიძლებოდეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბისაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამო-

სართმევად? ხომ უზიარებლად დაასხობდა. ეზიდლა და ბარათი დიამბეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გაანბაილებინებდა, თუ არა და ნასყვარს დიამბეგი წაიღებდა. მაგ ნასყვარს ჯანი გავარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშვაროს, მაშინ რა ეშველებოდა სუტ-გნეინასა? ხომ ციხეში დაიჭერდნენ. — «არა, იფიქრა გნეინამა: ეს ბარათი კიდევ აქა მქონდეს: როცა დრო მოვა, შევუჩივლი, თუ მამცა ხომ რა გარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გავარდეს—ერთი სიტყვით—ეს ბარათი ან ჭეო არის, ან არა. საჭოაროდ საქმე რად გავისადო. სიფთხილეს თავი არა სტკივა: ისევ ისა ჭსჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნაღდი—აი ეგ მიყვარს!—მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება. თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავი-დარაბა ასტყდება, იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება კიდევ სხვა საქმეებიც ზედ შემოკეცოს—ერთი ხათაბალა რამ გამოვა, რათა? არა ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს «ჩისტად» საქმის დაჭერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-გნეინა, როცა გძელაძიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი, მითამ და ერთ რაღაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელაძე მოიჭრა და სუტ-გნეინა თავის სახლში შეიპატიჟა. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უფრო უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? ჰკითხა მოსე გძელაძემ.

— ვაი, რომ ქალია, უპასუხა შეწუხებულსავით სუტ-კნეინამ.

— როგორ? არ ითქმის?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოჰსწონს — ნუ გეწყინებათ კი — მახინჯი არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახამს სადმე?

— არა, არსად არ უნახამს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახამს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დავატრიალოთ.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემ პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამში მოვიყვანთ.

— აბა გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცი, ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დავზოგავ.

— მაშ, თუ ეგრეა, დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარედ და პატარა ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგაზრდა გოგო. დააყენა სუტ-კნეინის წინ, ხან აქეთ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარედ გავიდეს.

გამოცდილი სუტ-კნეინა მიხვდა რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და არაფერი იცის. მოსე ჩქარამე მოვიდა და მოუჯდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? დაიწყო ქქელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, უმანკოებით მიუგო მანკიერმა სუტ-კნინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანისამოსით მოვრთოთ.

— რასაკვირველია: ერთი ორად მოემატება სიკეკლუცე.

— ახლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშანის მომტანს ეს გოგო ლამაზათ მორთული ჩემი ქალის მაგიერად ვაჩვენოთ? ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშნის მერედ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდის ვინ დაასცლის? მესამე დღესვე ჯვარის წერა დავუნიშნოთ. სადღა მოასცლის, რომ ქალას სანახავათაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდის დამეხმარე, მერე ჩემ კისერზედ იყოს: ძალათ ჯვარს გადავსწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავ გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მასინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გააწყვეტინა სიტყვა

ძოსემს: ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჭქარავთ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო. თუნდ ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ასეთს ავალაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალით ნახავს, თუნდ ქართამი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა მშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდგები. აი შენი ბეთ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და ხუთ-მანეთიანი ასიგნაცია და მიჴსცა ძოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მკადრატობ?... უთხრა გულის სატკენად ძოსემა; მაშ ჩემი ოჯახის დალუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალება? ეჰ! მუსანათო წუთის სოფელო!... სულ ტყუილია ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!... ეჰ, შენი ნებაა!... ეს კი იცოდე, რომ გულში შხამ-წასმული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოულბობს გულ-

საო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კნეინა რა კნეინა იყო! სუტ-კნეინა კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულიყო!... სუტ-კნეინას თუმცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიჭმუხნა, მითამ ჰსწყუხს კიდეც და ვერა უშველია რა.

— შენ ნუ მომიკვდები, მოსე, უთხრა მწუხარეს ხმით კნეინამ: და იმ შენი სახის ჩემ უბედურ ქმარის პირშავად არ შევეყრები საიქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დავიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ რომ არის?—მოუგო ეხლა კი ცოტად იმედ-მოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-კნეინა დაყოლებას აპირობს: რა ვუყოთ, რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადასვლა? რა უმადური მე მაპოვე? ოცი თუმანი არ დავპირდი, ოცდა ხუთი იყოს, შე დალოცვილო!

— არა გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს წავიწყმენდ.

— ოცდა-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოსერხება შეიძლება? ოც-და-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ვინ გამოიმეტებს?

— ოცდა-ცხრა იყოს, უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ხედამს რომ სუტ-კნეინა რბილდება.

— ძალიან თავის გამომეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-კნეინამ, ხელოვანმა სუტ-კნეინამ, ძალიან ცბიერობით ჰსთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო, მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-კნეინამ, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუქანი ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნეინა ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. ქალმით ნასატიაო, უთხრა და ამისთანა მასინჯს ხომ არ დანახვებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს, ისე, კი, რომ ფულიც მეტი გამორჩეს. რაკი მოსემ დაასწრო, გამორჩომის საქმე ნახევრად გარიგდა. სუტ-კნეინას კიდეც გაუხარდა, ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, თქვა გულში: და თუ გამორჩომაა, აქ გამოვრჩებიო.

— ოცდა-ათი იყოს, დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ: მეტი კი აღარ შემიძლიან.

— რატომ? დაიწყო ისევ თავისებურად კნეინამ, რაკი ოცდა-ათამდინ აიყვანა: რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერ-

ხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რა კი ნახა რო სრულიად დაიყოლია: კაბა ჩემ კისერზე იყოს.

— მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშნის მოსატანად ძმას გამოვაგზავნინებ; შენ გოგო ლამაზათ მორთე—ეცადე არავინ გაგვცეს—სამ დღეს უკან კი უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებული იქნება.

— ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა, ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შვიდ თუმან ნასყვარი იყოს ჯერ.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის მინდა, შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოცდა-ათი თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ·კნეინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჰო, ეგრე თქვი, მე მეგონა მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემ საქმეს მოახმარო.

—არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. სავაზე კი მალე მიბოძე, რომ შეკერვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქიდამ შეიკერე და მერე გავჰსწორდებით.

სუტ-გნეინა დაჰყაბულდა, მაგრამ მოტყუვდა კი.

რაღა გავაგძელო, მოსემა და გნეინამ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეგრეთაც ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, ლუარსაბმა აღტაცებულმა, რომ საქმე გარიგდა, კარგის ნიშანით თავისი უფროსი ძმა დავითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვია, სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ლუარსაბსაც მიჰსწერა, ნურავის შეატყობინებო. აი ის წიგნი ნამდვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

«ჩემო, აღმატებულო ბედნიერო გვაროვანო სიძეო:»

«თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოსუცემული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნეტარითა სიმოობითა თქვენითა და თვალი ჩემი აასილე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხთალისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულ-

ში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო ადმატებულო გვა-როვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამო-გზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ავად ვარ სნეული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომე-ლიცა მე აღარ ძალ-მიძს რომელიცა ფერიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მას-პინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი ნათესაობა გვავთ რომელი ცა არც მე ვარ უნათესავო და ბლომად შევყაროთ ისე როგორათაც რომ შეჰფერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახლ გარიანობასა ჩემსა:· »

«სხვებრ ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო მე ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიმამრი ბრწყინვალე თავადი მოსე ნოშრევანიძე გძელაძე:· »

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის შემ-დეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერთი ჯავითი და ერთი კიდევ ვიღაცა გამოისტუმრა, რომ ახალი სიმამრი, რადგანაც ავათ არის, არ შეაწუხონ, ჯავითს კი დაბარა, რომ ფულზედ კარგათ მოილაპარა-კოს, როდის ჩააბარებენ, და მერე ქალი კარგათ გასინ-ჯოს.

დიდის პატივით მიიღო მოსემ ჯავითი. ქალის მა-

გიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე აწვენეს. დავით გაგიჟდა რომ დაინახა და გულში არ იყო რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მჭლე ცოლი რომ მოჰგონდა ამასთანა. ვახშამზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ—დავითი და ამასთან მოყოლილი ის ვილაცა, თითონ მოსე და ამისი მოზდილი შვილი. ჯნეინაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან ივახშმა. მოსემ ბოლოში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუპატიჟა ამისთანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი ჭირიმე, უთხრა დავითს მოსემა, ჩემო ახალო მოყვარევ! ავათა ვარ, თესლობს ვერ გავუწევდი. სიმუნწეში არ ჩამომართო, შენი ჭირიმე! აბა ჯერ ავათმყოფი კაცი რა არის, მერე მასპიძელი რა უნდა იყოს. თორემ იმდენი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესავობა და მახლობლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე ნუ დავპატიჟებ მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე მინაურულად ჩაიარა, ქორწილი კი ჩემ კისერზე იყოს. ქორწილისა რა ბრძანა ჩემა სიძემა?

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო, უპასუხა დავითმა: პირფერობაში ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მამიკვდება!

— მზეთ უნახავი ყოფილა, დაუმატა სტუმარმაც.

— რა ვქნა? მადლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომ-ცა და,—ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდია—თქვა მო-სემ: მიხარიან, თქვენმა მზემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! წამოავლო ჯამს ხელი დავითმა: ღმერთმა ტკბილად შეაბეროსთ ერთმანეთი!

— მადლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ! დაუკრა ყვე-ლას თავი მოსემ: მაშ რაც მალე იქნება, ისა ჯობია.

— იმან ისე მოგახსენათ, უპასუხა დავითმა: მეც—სწორედ მოგახსენოთ—მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა. რადა გავაგრძელოთ საქმე.

— ჩემი ფიქრითაც ეგრე სჯობია, თქვა მოსემ: ქა-ლი აქა დნება—მამისაგან კი არ უნდა ითქვას ესა, მაგ-რამ მორეული ხომ არა ხართ, თქვენთან რა დავმალო —ქალი აქა დნება...

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბრძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, ჰსთხოვა რჩევა მოსემ.

ერთის სიტყვით—გადასწყვიტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო

ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯაღლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს, ხელი ხელს დაჰკრეს, დავით — მეორე დღეს პატარძალი აღარ აჩვენეს — შინ წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშვნიტა მეტის სიხარულისაგან და თქვა ღიმილით: ყოჩაღათ წავიყვანე საქმე. ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტ-კნეინას ხრიკი მოუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოვუგონო, რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისაგან რომ მოვტყუვდე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტ-კნეინა — მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნეინა თამაშობდა — რომ სუტ-კნეინა წინ მოეგებს გახარებული.

— ჰა, რა რიგად მოვიდა საქმე! — უთხრა სუტ-კნეინამ: მომილოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გავჰსწიე. სულ ვიწუხებოდი — შენზედ მიწა არ მენახოს — სულ ვიწუხებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ მეთქი, ან აი ეხლა და დავიღუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყვეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო! — უპასუხა მოსემ: იწუხებოდი, ასე გონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე.

იწურებოდა!... თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!...

სუტ-კნეინა შეკრთა.

— არა, ხუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? ჰკითხა შემკრთალმა სუტ-კნეინამა.

— მაშ არა და გეხუმრები.

— ეხლა განა?

— ეხლაცა და უწინაცა.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

— სადაც გინდა წაბრძანდი, ხელს ვინ გიჭერს.

— რასაკვირველია, ხელს არავინ დამიჭერს, მაგრამ დაპირებული მიბოძე და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!.. რაც მოგეცი იმასაც ვნანობ და გგონია კიდევ მოგცე რამე.

— ახლა ეგ ნამუსია! მოხუცებული დედა-კაცი ფოშტის ცხენისავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია!

— დაჩუმდი, თორემ...

— არა, ნამუსია!... შენა გკითხავ, ნამუსია!

— ის კი ნამუსია, რომ აგილის ფეხი, სოფლად-სოფლად დადიხარ და მაჭანკლობ, ნამუსია! შარშან რომ

ათ თუმნათ შენი დისწული გასათხოვარი ქალი დიამბეგს მიჰგვარე, ნამუსია! როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია!...

სუტ-კნეინას გული ყელში მოებჯინა, თავისი სიფთხილე, გამოცდილობა ამ გვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა—დაიყვირა გაგაშმაგებულმა სუტ-კნეინამ—შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზედ—ამ მუქარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემა: შენი ლეჩაქი, თუ ეხლავ გომურში არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მიზამ! მიჩივლებ თუ? არა მგონია, შენი თავი სადიამბეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი ერთმანეთს ზედ-მიეკეცება, და მაშინ ციმბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო კნეინავ, შენა! ეს ის დიამბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაურიგებდი ხოლმე და ბურთსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

ჯერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნეინა. ის ისევ ისე სიმწარისაგან გონება-მიხდილი იყო, თორემ გაჯავრების და მუქარის მაგიერ ისეთ ნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთ ნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა.

ეხლა კი ჯავრისაგან, როგორცა გჰსთქვი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდევ!... უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხეირო თავზედ! დამამწყვდევ რა, შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომბიო ქალი!...

— რაო? აი თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში— უთხრა სუმრობა გაშვებით მოსემს: შენ რომ ჩამოგახრჩო კიდეც, ხმას არავინ გამცემს. მაგრამ სიფთხილეს თავი არ ასტკივაო, მერე რომ არა დამაბრალო რა, ეხლავ მიჩვენე ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სუტ-კნეინას ჩვენი მართალი კნიაზი. სუტ-კნეინა ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი—ღვთის წყალობა გქონდეთ—იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რაღაცები ეხვია. სუტ-კნეინა გაფითრდა და პირი გაუშრა. ვეღარა უთხრა რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელუხლებელად ნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რაღაც ქაღალდიც მოხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნეინამ ლუარსაბს დასტყუვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნეინას თავისი სერხი, ეშმაკობა, გამოცდილება დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კნეინამ: «ამ ყვირილს და მუ-

ქარას თავი უნდა დავანებოთ, თორემ დამწყვდევასა გამიმართლებსო. თუნდ დამამწყვდიოს, არაფერი, სუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს; შინ მივჰსწრე, რომ მზითევს უმზადებ მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ. ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო! ეგ მაინც არ დამეკარგოს!...» ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმალ გაურბინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს გნეინასა.

— ეს ვინ მოგცა შენ? ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-გნეინას მზათ ჰქონდა პასუხი.

— ახლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენი საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვაჩვენეთ—ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ვაჩვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიამბეგს წარუდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევინებთ. აი რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ვაჩვენო მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მიუყაითობა იმისთანა აღარ გაჰსწიოს მეთქი. რა ვიცი? ხორციელები ვართ.

— ახლა მაგითი გინდა მამატყუვო განა?

— აგი გითხარ: არ დაიჯერებ მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ეხტიბარი წაუხდება, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მამდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმანში გაუზარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მაგითი მე ვერ მომატყუებ. ეს ბარათიც მე დამრჩება, ეს ათი თუმანიცა და შენ კი გომურის მაგიერად ხულაში დაგამწყვდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. ბიჭო! დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი კნეინა წააბმანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშაგებიც. პური და ღვინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნდა ქნა, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შაუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაიძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეჯერება მე. . . . შვილო! დაუჭყივლა მოსემა.

ეხლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება. მივიდა, წააკლო ხელი და გამოჰკსწია საწყალ სუტ-კნეინასა, რომელიც ეხლა კი ისე მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგრამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და მშვიდობით გადარჩება. ვიდევ

სიტყვა მოიხერხა ეშმაკურად და უთხრა მოხუცსა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენ კი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯავრებს რა რიგად გიხდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა, ასე გონია, მართლა უბძანე. გლეხ-კაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრები, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინაღამ მოსე არ გააცინა. ბიჭიც გაშტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა ოსტატა სუტ-კნეინამა, მაგრამ ვერაფერმა ველარ უშველა: ხულაში დაამწყვდიეს, შინ კი წიგნი მიჰსწერა—ჯერ კი მოსემ გადიკითხა—რომ აქ მზითევს და საკერავებს უმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ მომელოდებითო. ეს მიჰსწერა, შევიდა ხულაში, დაჯდა ხალიჩაზედ და დაიწყო ტარის დართვა, რომელსაც საცა წავიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო, მითამ და აქ არაფერია.

VIII.

როცა დავითი შინ მივიდა, საღამო ხანი იყო. ამისი ცოლი ელისაბედი და ლუარსაბი ეზოში ლობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწრო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა ჰკითხა, იმიტომ რომ ჰსცხვენოდა. დავითი ცხენიდამ გადმოხტა,

გაისწორა მოშვებული ჩალსაგრავი, მოვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხალიჩაზედ.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? ჰკითხა ცოლმა.

ლუარსაბმა ყური აიცქვიტა.

— მზეთუნახავს რომ იტყვიან, ის არის, მიუგო დავითმა: მე იმისთანა ლამაზი ქალი ჯერ არ მინახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებაო.

— მართლა, გეთაყვანე? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— მე ნუ მამიკვდები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. ამის მერე ცოლს შესედა და შურით დაუმატა: მე რომ პატარა კიდევ მომეცადნა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთამდი თუ? წაასყვედრა გულდვარძლიანმა ცოლმა: უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელმწიფის შვილს მიგცემდა. იმისიც მადლობელი იყავ, რომ გავბრიყვდი.

ესე სიტყვა სიტყვაზედ შეჰყვნენ და ერთი კაი ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონებოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შურით აევსო გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ ნახული რძალი.

«მალე ჩემი მტერი დაჭკნეს, მალე მე ის დავაჭკნო,

—ამბობდა გულში ელისაბედი: ამ სახლში ჩემზედ უკე-თესი და ჩემზედ უფროსი არა ვინ არ უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მაყვედრიდეს იმის სილამაზეს?! უი, უწი-ნამც დღე გაჰქრობია. ასეთ ეკალს გაუყრი თვალში, რომ დღენი ვაწყევლინო!»

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა,

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ სამ-შაბათის დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რასაკვირ-ველია. მოსესაც შეეყარა დიდი ხალხი. უგანძრახვო არ იყო ეს ხალხიხ შეყრა მოსეს მხრით. ჯერ ახლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს საყდარში. როცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიიპატიჟეს საქმროც. როცა შევიდა ლუარსაბი საყდარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლო-სა, ელდა ეცა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავა-ზასაც და ზდილობასაც თავი დაანება და უთხრა: დავით, აკი მზეთ-უნახავიაო?

ხალხს სიცილი წასცდა, პატარძალი საწყალი ცეცხლ-სავით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი წინ წადგა, რომ დაინახა ერთი უმგზავსო პატარძალი, ღვდელს მი-უბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამ-ბავია!

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გმელაძის ასული იწერს, მიუგო ღვდელმა.

— ჭატარმალი სად არის?

— აი ეგა ბძანდება.

— ლუარსაბ! დაუძახა ძმას დავითმა: მოგვატყუვეს, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დაღონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდგან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიყვანეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დაემალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? უთხრა გაჯავრებულსავით მოსემ: ქალი საყდარშია და საქმრო ეხლა დადგა უარზედ? აქამდის სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გეხვეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის შვილები მეხვეწებოდნენ, რომ არ მივეცი!

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემრთველი არ არის, მიუგო თავ-გამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემ ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დავასხმევინებ? ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა

და აქედამ ცოცხლები ველარ წასვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!...

— ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯამაათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ვისია, თუ მაგისა არ არის, გაისმაურა მოსეს ხალხმა: ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, წამოჰს-თქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქეთ-იქით მიიფანტნენ, ნახეს, რომ იმათი ალაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვიღაც ბებერი მოსემ საყდრიდამ არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, წამოიძახა მოსემ: თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხვენინოთ, ჩემი ცოცხალის თავით მაგას არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! უეცრად გადაასხვაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაც მოურბილა: აქეთ მობძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნივ გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმა-დაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა გინდა? შენ სომ არ ირთამ?

დავითი დარბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გავყიდო? უპასუხა.

— შვიდი იყოს.

— ან შვიდად.

— რვა იყოს!

— ვერც რვა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მისცა. დავითმა ჯიბეში ჩაიდო.

— მე კი დავჩუმდები და ჩემი ძმისა შენ იცი, უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი, და ერთი ორიოდე კაცი თქვენი მაყრიონიდამაც დაიყოლიე და ლუარსაბს მე მოვუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალს ლუარსაბს მალად გადასწერეს ჯვარი იმ ღამესა. მოსემ არც დაპირებული ორასი თუმანი მიჰსცა, იმის მაგიერ ის თამასუქი დაუბრუნა, სუტ-კნეინას რომ წაართო. ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდებაო, ბოლოს ესეც— რომ ვერა გახდა რა—გარემოებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი დარეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთუნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. «ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ეტყოდა ხოლმე ქმარსა ელისაბედი: ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშნი მოგეგო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა!» ბოლოს ხომ—როგორც მოგეხსენებათ—ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუშვიდათ და გაიყარნენ.

IX.

ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითევშიაც მოატყუეს და მზეთუნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგ-

რამ—ალბათ შუბლზედ ეგ მეწერა—იფიქრა და დაემორ-
ჩილა ბედის-წერასა. ბოლოს სომ—შენც იცი, მკითხველო,
რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი ისე ეგო-
ნათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი.
«ფერი ფერსაო მადლი ღმერთსაო» ნათქვამია, ფერი
ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერება
ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიყვარულად? კარგი რამ
არის ქართველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თანასწო-
რად ემორჩილება სოლმე? არც ერთისთვის გაისჯიქს
თავს და არც მეორისათვის დაიწყობს ბრძოლასა,—და
არის ისე ყველგან ერთნაირად გულგრილი და შეუპოვა-
რი. ამ გულგრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად
ადიდებენ; კმაყოფილება ვიდეკ—ვიღაცამ ჰსთქვა—ბედ-
ნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დარბაისელთ მოხუ-
ცებულთ ჩემთვის, რომ ასალ თაობას იმითი მაინც ვჯო-
ბივართო, რომ ჩვენ ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე
კი დავჩუმებულვარ და გამიფიქრია: «კმაყოფილება კაცის
მამაკვდინებელი სენია. ბედნიერია ახალი თაობა, თუ
მართლა ის კმაყოფილება არა აქვს. იმედი თუა სადმე,
ამაში უნდა იყოს», უმადლონი ჰსჯერდებიან მას, რაც
არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მად-
ლიანნი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმი-
ტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა, «მსჯობს
მჯობი არ დაელევაო» ნათქვამია.

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზედ «მჯობი» ცხოვრება არ ეგონათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ვახში, დავა არავისთანა ჰქონდათ და დარაბა, მხოლოდ ერთი ჯავრი ედოთ გულშია: შვილი არა ჰყვანდათ. აი ლუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორმოც-და-ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა მემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯელ გადაფურცლა კნეინამ კარაბადინი, ბევრი რამდაც ბალახ-ბულახი მიირთო და ლუარსაბსაც დაალევინა, მაგრამ ვერა ეშველათ რა. «ტყუილად თავს რად ისეთქენ—ამბობდა ხოლმე ამათზე ღვარძლიანი ელისაბედი: ტყუილად რად ისეთქენ? სოლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩააბულბულებდა ხოლმე და კუდიანობდა—ეგ იმან ჩაჰსცხო თავშია. ღმერთმა მაგათზედ გული აიყარა, ეხლა აღარა ეშველებათ რა».

ჩვენი ცოლქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ. შეიტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკითხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მიზეზსაო. თუმცა შვილოსნობის დრო გადასულოდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბალდადი, რომელზედაც—როგორც მოგეხსენებათ—უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ მივა და რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა «თქვენზედ ხატის გამწყრალიო,

მერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე თქვა მკითხავმაო». ეს რომ გაიგეს ცოლქმარმა, ერთ დროს და ერთ-ხმად პირჯვარის წერით წამოიძახეს:

— საიდამ სად მოგვივითხა! დიდებაა სახელსა უფლისასა. თქვეს და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრაა ღმერთმა! საიდამ სად მოგვივითხა! ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ «დალახვრას» როგორ ამბობ?

— ღმერთო ნუ მიწყენ, ღმერთო ნუ მიწყენ! რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაპასხუპით: აი დალახვრა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ისე თავის თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არის?

— რა ვუყოთ? ალბათ ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი აქვე ნეკრესის ღვთის-მშობელი ვილოცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება, მე დავიბარეო, აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა, აი მე ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ ხატი ბძანდება—შენაცვალე იმის მადლს!—უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ახლა თუ მივდივართ, ნუღარ ამადლებ—გვიწყენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც დიდება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო! გიახლები, გიახლე-ბი და თაყვანსა ვცემ სახელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა; თედოს შეაბმევინეს ურემი, გადააფარეს ფარდაგი, ერთი კარგი ცხვარი და-აკლეს ურმის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და ერთ მშვე-ნიერ ზაფხულის დილას შეუდგნენ ქალაქის შარა გზასა. ურემში ისხდნენ კნეინა დარეჯანი და მისი მოახლე ლა-მაზისეული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი თავის ულაყ ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხ-მძიმე ურემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ ჟამად ჩვენს უმისოთაც საყვარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იდო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გძელი ლეკური ხანჯალი, უკან ჰქონ-და საკვალიანი დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟკაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯი-ბეებში. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალ ყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ ჭრელი ჩალსაკრავი გძელ ფოჩებიანი სირაჯსავით შე-მოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყალმუხის ქუდი გასხუ-რად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეკეცილი, რადგანაცა

ცხელოდა—ერთის სიტყვით—ხმლის პირი ზედ წამოცმულ ვაშლით, რომ ამოღებული სჭეროდა, თავიდამ ბოლომდინ ორშაბათის ყეინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მეხუთე დღეს, ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზასა, კნეინა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოჯასა, წამოიჩოქა და გამოხედა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდენა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა ღმერთო! სულ ქვით-კირის შენობა უნდა იყოს.

კნეინას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!...

— ვიცი. განა არ ვყოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს? *).

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩავყლაპე, რომ ძლივს მოვინელე.

— აღარ დაგცადა ქალაქმა?

---

*) ჩვენში ბევრსა ჰსწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭს არ ჩაყლაპავს, ქალაქი დასცდისო, მეც ამის დამწერს, გადამაყლაპეს ერთს დროს.

— არა, რაღას დამცდიდა, რომ გენჭყებ-ჩაყლაპული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეთის ხალხი სულ მანდ დაწაწალებს; თათარი, ყიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუზსავით ირევიან.

მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოჰსჭრიანო და მერე ისევ გააცოცხლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდევ რა! რაღაც მოუგონიათო, ფიცრებს თავისთავად ხერხავსო.

— ახლა ეგა თქვი.

— თავი არ მამიკვდება.

— როგორ? ისე თავის თავად?

— თავის თავად.

— არც კაცია, არც ადამიანი?

— არა.

— მაშ ხერხი ვის უჭირავს?

— ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის რუსების თავი!

— რუსების მოგონილია განა ეგა?

— მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!

— დიდება შენდა, ღმერთო! თვალ-მაქცობას რომ თამაშობენ, ისიც გინახამს?

— აბა რომელი?

— აი გაჭენებულ ცხენზედ რომ კაცი დადგება, იმ

კაცზედ კიდევ კაცი, იმაზედ კიდევ კაცი და კიდევა და კიდევა.

— ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი ხოლმე გაჭენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბიჭობაში!... დაიკვეხა ლუარსაბმა.

— აი შენმა მზემ! შენ კი იქნებოდი, რომ დამდგარიყავ.

— ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღარ მამდევს და სიმარდე, თორემ ეხლავ გიჩვენებდი.

— ნუ იკვეხ, ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.

— განა კვეხნისთვის ვამბობ? მე იმისთვისა ვჰსთქვი, რომ ეგ რა თვალთ-მაქცობაა მეთქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ...

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რამ არის.

— თქვი რადა, მეც ვიცოდე.

— ბევრია.

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რაღაცაებია...

— მაინც?

— ეჰ, ვინ მოსთვლის? ბევრია. ნეტავი შენ! რა რიგათ ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა, რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადაასხვაფერა. მოიხადა ყალმუხის ქუ-

დი, შუბლიდან და სახიდან იმითი ჩამოიწმინდა ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წევაში ისევ ხვრინა ამოუშვა, მერე ასეთი რომ რამდენიმე დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.

X.

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერნი ცოლ-ქმარნი, თან მოჰყვათ, რასაკვირველია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა სამი თვე, ყმაწვილმა მუცელში არ გაიჩუჩუნა, გავიდა ექვსი თვე, კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა. გავიდა ცხრა თვეც და დარეჯანს მუცელი არ აჰსტკივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკერა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა კიდეც. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს დაამუნათა და წაუყვედრა, «შორს არი-სო». თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა ყოფილიყო, ეხლა შვილი ეჯდებოდა დარეჯანს კალთაში. ლუარსაბი აც გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი, რომ შვილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუვა: დაიბარა და არ მიჰსცა კი შვილი. ამის ჯავრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმასა უთქვამს: «ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლ-

დეს, რომ იმის მამულებზედ ვინავარდოვო». ესა ჭკლამ-და ლუარსაბსა, თორემ შვილის უყოლობა ამისათვის კიდევ დიდი უბედურობა არ იყო.

ერთხელ ქს კ დალონებული აქეთ ტახტზედ გულ-დაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნეინა დარეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო. ხმა-გაკმენდილი ჭერს გაუშტერა თვალი და ფიქ-რობდა. სულ იმაზედა ფიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შვილი გაუჩნდეს?—«განა შვილი იმისათვის მინდა, რომ მართლა შვილი მყვანდეს—ამბობდა თავის-თავად: შენც არ მამიკვდე! დავითის გამოჯავრებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამულებზედ გავასხარო. იმისი ჯავრი არ მინ-და შევირჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძა-ლიანაც არ ვინაღვლიდი, რომ შვილი არა მყავს. ცო-ტანი არიან უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. დავითი არ მინდა გავასხარო, დავითი!»

ეს რომა თქვა თავის-თავად, გადმობრუნდა დარე-ჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ახლა დავითს უნდა შეარჩეს ის სიტყვები!... უნ-და ჩვენს მამულ-დედულზედ გავასხაროთ!... დარეჯან! შენი ჭირიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე აი! ერთი ვაჟი-შვილი შობე, დავითის გამოჯავრებით მაინცა შობე, რომ სხვა არა იყოს რა. თორემ იმისი ჯავრი კი ამო-

მაყრევინე და მერე თუნდა მამკალ. შენი ჭირიმე, შენი დედა-კაცობის ჭირიმე! თუ გიყვარდე, აი!

— გშობამ, შე ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, გშობამ თუ აგრეა!—უპასუხა გნეინამ ისე, ასე გონია, მართლა ამის ხელში იყოს შვილის შობა: წუხელის სიზმარში ერთმა მოხუცებულმა კაცმა—ფეხებამდინ უმტვერო ქაღალდივით წვერი ჰქონდა—ერთი წამალი დამალევინა და მითხრა: გამრავლდი, ვითარცა იაკობი! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვიე, შენ მაგიერათაც ვემთხვიე.

— მართლა?—წამოიძახა იმედ მოცემულმა ლუარსაბმა ისე თვალითა ნახე?

— აი, როგორც შენა გხედავ.

— შენი ჭირიმე!... მაშ იმედია, დარეჯან-ჯან!

— მაშ ქა!

— ჭო, შენ გეთაყვანე, შენა!—დაიჯერა და გაიღიმა ლუარსაბმა: როგორა გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო, მგონი წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის სახელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო ამაებისა არა იცოდა რა. მაგრამ არ ცოდნა ითაკილა ისევ რაღაცა, მოჭორება ირჩია «არვიცის» თქმასა. როგორც ამ გვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? იკითხა დარეჯანმა: წირვა-ლოცვაზედ მაინც არ გაგიგია!... აბრაამის მმახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ახლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ რაო?

— მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო,— აუხსნა დარეჯანმა.

— აი ვენაცვალე იმის ენას! მაშ იმედია?

— კიდევ? ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო, ცოდვაა.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი შობე, თუნდა ენასაც მოვიკვნეტ, ოღონდ კი დავითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები არ გავახარებ მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა შობო-და.

— კიდევ! ნუ ხარ უჯათი, წმინდა კაცის სიტყვაზედ როგორახარ უჯერო, რა დაგემართა?

— აი დალახვრა ღმერთმა! ჩემ თავად გულში უნდა მეთქვა—ღმერთმან იცის—და აგი კიდევ წამომცდა, ახ, ნეტ...

— კიდევ!

— ფუი, დალახვრა ღმერთმა! კინაღამ კიდევ არ წამცდა!...ახლა მეტად რო მინდა, იმიტომ, თორემ...აჰა, გადავბრუნდები, დავიძინებ თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის

ამბავი; ერთს კიდევ წამომართოშვინებს რასმეს და ღმერ-თი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდვენი ამუნათე, იმდვენი იძახე, შორს არისო რომ გაგვიწყრა და, აი, დღესაც შვილი არა გვყავს.

— მერე აგი მაშინვე შევეხვეწე, ნუ გაჯავრდები მეთქი. რატომ არ მაპატივა! რა ვუყოთ, რომ «შორს არის» მეთქი ერთხელ წამომცდა? ერთი ალილო ღვდელ-საც შეჰსცდებაო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც არ აწყენო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან ერთი მადლიანი თავისებური ხვრინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარი ნახა. ნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არი, რომ ამას შვილი არ უჩნდება; დადის ყველგან და სულ ისამ იძა-ხის: ის ოხერი როდის იქნება ჩამალდეს, რომ იმის მამულებზედ ვინავარდოვო. ჰსტკივა გული ლუარსაბსა, ჯავრი მოსდის, გული ყელში მოებჯინა. რა ქნას?— «ღმერთო! ამბობს სიზმარში გულ-ნატკენად ლუარსაბი: რა დავიშავე, შე დალოცვილო, რომ შვილს არ მაძლევ? მიბძანე და აგი გიახლე თელეთს სალოცავათა, თორმეტ-

აბაზიანი ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სანთელი-
აგინთე. სხვა რა ვქნა? წირვა-ლოცვას უამისოდაც არ
ვაკლდებოდი, მარხვა მე არ გამიტეხნია, ყოველ წელი-
წადს წმინდა ზიარება მიმიღია და აღსარება მითქვამს.
აბა ჩვენ ღვდელსა ჰკითხე, თუ მე ცოდვა მიქნია რამე.
დავითის ლუკმად უნდა გამხადო?!.. რაც იმას ქვეყანა-
ზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოჰსთვლის? შარშან ივანე
ნათლის-მცემლის თავის მოკვეთის დღეს ხორცი უჭამია,
პურის ნატეხს რომ მიწაზედ ხედავს, არ აიღებს და არ
ემთხვევა, იქნებ ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდეც. შაშ-
რისხველ ყურძენსა სჭამს, ფერის-ცვალებამდის არ მოიცდის
ხოლმე, აღდგომას დღეს ღვდელს არ მოუცდის, რომ საყდარს
უკურთხოს, ისე მივარდება ხორცეულს, როგორც დათ-
ვი, ამისთანა მსუნაგია; ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე,
მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება, მარტო სა-
მი დღე, აბა ეს რა ზიარებაა. ეს ყველა იცი — შე და-
ლოცვილო ღმერთო — და მაინც კიდევ იმისაკენა ხარ!
დაილოცა შენი სამართალი! ჰო მართლა, ერთი კიდევ
დამავიწყდა: ერთი მწევარი ჰყავს, თავის თეფშში აჭმევს
ხოლმე, ქრისტიანი კაცი კია. მე ხომ ამისთანას არა-
ფერსა ვცოდავ, რად მიწყრები? მერცხალი გინდა იმას
დაჰსძლევს ხოლმე *), ოფოფი გინდა იმას დაჰსძლევს,

---

*) არის ამისთანა ამაოდ მორწმუნოება ჩვენში, რომ თუ ღვი-
ნო დალეული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი
დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე ქვაზედ უნდა შედგე,
თორემ დაძლეული იქნები, ოფოფს თავ-დავარცხნილი უნდა დახვ-

გუგული, კვიცი — რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მე კი—ღმერთო ხომ შენ იცი—არაფერს არ დაუძლევივარ, რად მიწყრები? იმისთვის, რომ თელეთ-ში წასვლაზედ ჭოჭმანობა დავიწყე? აგი მაშინვე მოვი-ნანიე!...»

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი მითამ რვა თვეც არის, რაც დარეჯანი ორსულია. ერთი თვეც, ერთად ერთი და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს თვა-ლი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასჭრა, სიხარულით ფეხზედ ველარ დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრითა აღარ არიან. ორი კვი-რაც მითამ გავიდა, აი ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწვება. უხარიან ლუარსაბსა, მაგრამ—აი უბედურობა—
—ლუარსაბი უეცრად ავათა ხდება და მალიანაცა ხდება ასე, რომ მითამ მოკვდა კიდეცა. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს. ესმის, რომ დარეჯანი სა-შინელის ხმითა ტირის და სოფლის მომტირალე დედა-

---

და და სხვ. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტომაც ეგრე გულმოდგინეთ დავითს ღმერთ-თან აბეზღებს.

კაცები მწუხარე ზარს აძლევენ. ესმის, რომ იქით სადღაც კუთხეში დავითი და ელისაბედი იცინიან, სტიან და ლუარსაბის ავეჯულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება.—«ჩვალ მამულებს ჩავიბარებთო»,—იძახის ხმა მაღლა დავითი. ლუარსაბი იწყრება ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა თქვას, რომ «ნუ მიჰსცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო», მაგრამ იცის რომ მკვდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი. რა ქნას აბა მკვდარმა?—«ვაი, რა დროს მოვკვდი!... როცა ღმერთმა შვილის მოცემა ინება, მაშინ!—ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი: ახ, ნეტავი ეხლა კი გავცოცხლდე და!...»

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი კუბოც მოიტანეს, აი ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩაწებული და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს ღვდლებიც მოვიდნენ, აჰსწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა. ამ გალობაში და ტირილში დავითისა და იმის ცოლის მხიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგრძნობს, რომ 'ანდერძიც აუგეს და სასაფლავოზედაც წაიღეს, უნდა თქვას: «ნუ დამმარხამთო». მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. აი მიწაში. ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის

პირზედ დავითი დგას და ეუბნება დიამბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ბოდავ? სახვალიოდ რად იხდი საქმესა, განა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ხვნეშის, წვალობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს, კანკალებს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯავრისაგან, რომ დავითისა რჩება ბური და მოედანი.—«ახ! ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე-და!»—იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუჭა-მუჭად მიწა ცვივა და კუბოს ფიცრებზედ რახარუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწის ყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთებოდა, ჭაერი დაესშო და აი ერთი წუთიც და გათავდება კიდეცა. მაგრამ ვინ არის მშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მიჰსწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დააგდეს დაფლული. გულმა ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი—ამის საყვარელმა დარეჯანმაც კი, სხვებსავით თავი დაანება და ამასთან არ დაიმარხა. ლუარსაბს გული ამოუჯდა, დაიწყო ტირილი: «ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!» ამბობს თავის გულში: «დამაცა, შენც საიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაგონებ». ამ ლაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა. ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ

კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უვლიან. «ჩაძაღლ-დი განა?» უყვირიან ზემოდამა. ეხლა კი ველარ მოით-მინა, ეხლა კი გული აენთო; ერთი საშინლად გაისძრა, უნდოდა ისე წამოწეულიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგლიჯნა, საფლავიდამ ამოსულიყო და ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზედ ლაფი დაესხა. ამ ტრიალში და გაი-ვაგლახში რომ არის, ერთი ისტუნა, მამამ საფლა-ვიდამ ამოხტომა უნდა და ტახტიდამ ძირს აგურებზედ კი ბნავგანი მაიღო. მაშინ კი თვალები დააჭყიტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის ზარი ისევ უბზუოდა თავში, რომ სულელსავით გაშტერებული და ფილაქანზედ გამოტ-ვილი პირღია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარ-გა, ისე გაფითრებული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდ-ხანს გონზედ ველარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაისძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა, დარეჯანს თურმე იქით, მეორე ტახტზედ ჩასძინებოდა და ოთა-ხის ზანზარზედ ამასაც გამოეღვიძა; ამან, რადგანაც ჯერ არ იცოდა ლუარსაბი რა ყოფაშია, ჯერ წამოიძახა: ლუ-არსაბ! გაიგე? მიწის ძვრა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა არ გასცა, დარეჯანი წამოჯდა და მხოლოდ მაშინ და-ინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედა უძრა-

ვათა გდია და სულელსავით დაუჭყეტია უგუნური თვალები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყვანოს ჩემი ცოცხალი თავი?

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავ-ბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამონელებული არა ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგძელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არც არა ესმოდა რა და ვერც არასა ხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყიტა. დიახ, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ «აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემ ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოხდაო?»

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პასუხის მაგივრად თავისი შიშ-ნაჭამი თვალები გიჟსავით შეაჭყეტა დარეჯანსა, თითქო ხედავს კიდეცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტვილს ლუარსაბსა.

— რა დაგემართა, შენი ჭირიმე, შენი! ხმა ამოიღე გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!... დაუქნივა თანაც ხელი ლუარსაბმა, მითამ მამშორდიო:მინდა მოვიგონო.

ესა თქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წამოდგა და თვალებ-დაჭყეტილმა და პირ-დაღებულმა დაიწყო ფიქრი,

რომ მოიგონოს ის, რაც დაემართა. ისე უეცრად და ამ ყოფით გამოღვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტადღა დაახსოვდა და ის უნდა მოეგონა.

— შენ გენაცვალე! მიემუდარა დარეჯანი: ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გავთავდე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმარის ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმა-მაღლა ლაპარაკი დაიწყო:

— მე მოვკვდი. დარეჯანი ჯერ კი ტიროდა და მერე, როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანებეს. დარეჯანმაც მიღალატა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემთან არ დაიმარხა!... აგი უყვარდი! დამაცალოს!.. ის სულ-ძაღლი დავითი!... ის ქოფაკი ჩემი რძალი!... ფერხული დააბეს განა, დამაცადონ!... აი, მკვდარი არა ვყოფილვიყავ, მე ვუჩვენებდი იმათ!.. მაგრამ რა მექნა, რომ მკვდარი ვიყავი!...

ბევრის რაღაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი. დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს უგდებდა, არ ესმოდა, რას ლაპარაკობს.

— შენი ჭირიმე, ლუარსაბ! უთხრა კანკალით დარეჯანმა: სიზმარში ხარ, თუ ცხადივ? მითხარ, თორემ შენს მაყურებელს სული დამელია.

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგელია, როცა მიწა მამაყარე და მარტოკა ჩამფალი შავ მიწაში?

— რას ამბობ, შენი ჭირიმე! რასა? ერთი შემა-ტყობინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელის ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გცხვენიან, პირში როგორა მიყურებ?

— უი, თვალები ქსლა დამდგომია, თვალები! შე-ჰკივლა დარეჯანმა და მაშინვე გამოვარდა მოაჯირზედ, რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული დაუჯერა, რომ ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრავს და ჭკვი-დამ შეუშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

ყვიროდა დარეჯანი მოაჯირიდამ თავში ცემით თავ-მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! ვუი ამ დღის მნახველსა, შე ქო-ფაკო დარეჯანო!

ყვიროდა კნეინა და იცემდა თავში რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გა-მოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდამ და ისე გაღეღილი გავარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანსა. და-რეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა — მე გამო-მიდგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს, კიბეზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახარუხით ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კივილზედ და ვაი-ვაგლახზედ ბიჭები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! წივოდა გვერდებ დალეწილი დარეჯანი: დაიჭირეთ, თორემ დაგვჭამს. ვაი, მე ქოფაკო თავო! ამ დღესაც შაესწარ, რომ ქმარი გაგიგიჟდა!

წივოდა საწყალი კნეინა და იცემდა ძალზედ თავში, თითქო ამ თავის ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიჟება. ლუარსაბი გაოცდა. ეს ამბავი რომ ნახა, სრულიად გაშრა. ახლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუგიჟდა და დაიწყო საწყალმა ტირილი: გულჩჩვილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო? გადაჰძახა ხმა-ამოჯდომით და ნაღვლიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ მოსულმა და დამშვიდებულმა: ვინ გაგიჟდა, შენი სულისა, შენი! მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შამოხედა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჭკვიანი, არც ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდევ ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა იცის ხანდიხან დაჭკვიანებაო, გაიფიქრა გულში.

— აბა სწორედ შამომხედე, დაუძახა ქვევიდამ დარეჯანმა და თვალები შემოაჭყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! თქვა და შეხედა ლუარსაბმა.

— წეღან რას ლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჭირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწექი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტვილი?

— ცუდი სიზმარი ვნახე, მმარხამდნენ მითამ და სათვალავიდამ ამოხტომა მინდოდა და მირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! შემოჰხარა დარეჯანმა: ვუი შერცხვენილო თავო! მე კი ჰმაუნა შევყარე, ქმარი გამიგიყდა მეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა მაღლა ლუარსაბთანა და მაშინვე შემოჰსცინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუკრიჭა.

— მართლა გიჟი გგონე, შენი სულისა? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი დალახვრა ღმერთმა, მე კიდევ შენ მეგონე გიჟი. მადლობა ღმერთსა ორივ კარგათ ვართ. კიბეზედ რომ ჩავორდი?

— რა მიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებულიყავ, რა მამივიდოდა? უთხრა ესა დარეჯანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჭკვაზედ არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამორჩეს ალერსში, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმილით: «ჭი!» დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

XI.

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდამ ბოლომდინ როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ის სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თთვეს უკან შვილი უნდა ეყოლოს.

— აბა როგორ? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ სტიროდი სიზმარშია? ახლა დარეჯანმა ჰკითხა.

— ვტიროდი.

— მეც ხომ ვტიროდი?

— შენცა ტიროდი.

— ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შვილის ყოლა; მაშ შვილი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ეგრე აგვიხდება. აი ვენაცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდგება დავითსა! აბა ფერხულს მაშინ ჩამოუვლის, აი! ღმერთო! შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლამაზისეულმა კარი შემოაღო და გახარებული შემოვარდა ოთახში.

— ქალბატონო! ქალბატონო! წამოიძახა გოგომ:

ჩამჩიშვილს რომ ძაღლმა შვილი დაუცოთვა, იმისთვის ერთი აქიმი დედა-კაცი მოუყვანიათ, იმ დედა-კაცმა თურმე მკითხაობაც იცისო. ხომ არ გნებავთ აკითხვინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენ პირს შაქარი, ჩემო ლამაზისსეულო, შენს პირს შაქარი, წამოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა: წადი და ქსლავ აქ მაიყვანე, ფულს გაჩუქებენ თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ჭირიმე, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! შეჰყვირა ღრეჯით გახარებულმა ლუარსაბმა: ვა! მეტი რაღა გინდა: ღმერთმა თავის-თავად მკითხავი კარზედ მოგვაყენა. ეს რის ნიშანია?

— მაშ ქა? რო გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი. მაშ რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შვილი მეყოლება მეთქი? მე რათახანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდიხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა ეხლა დაუდგებს თვალი დავითსა, აი!

— რა ნაღველი აქვთ იმისთანა, რომ ავათ-მყოფს თავი დაძანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ?

ჰკითხავდა ლამაზისსეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში

მოხრილი, პატარა, მოკუნტული, დაღმეჭნილი ბებერი დედა-კაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი ჩუმვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოთაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰყავო, გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და ცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ლამაზისეულს გაუკვირდა, საიდამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვინეს და ეთქო, თელეთი ილოცეთო, ისიც გეცოდინება, — უთხრა გოგომ და დააცქერდა გაოცებული, ვნახოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? პურს მაგითი ვჭამ და ეგ როგორ არ მეცოდინება? მიუგო ოსტატმა დედა-ბერმა ისე არხეინად, ასე გონია, მართლა იცოდაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

— გეუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის მეთ-ქი. მაგითი ვცხოვრობთ, მაშ არ გვეცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხავსა, რომ ამისთანა სულელი გოგო შეხვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულთამხილაობა ამ დედა-კაცისა. სულელს ფიქრადაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყველაფერი, რომ უმაგისოდ არას ეცოდინებოდა რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი. მკითხავმა

თავლის გარეშემო თვალი გადაავლო და ერთი ამოდ-რანტული რაღაცა შენიშნა. «ეს კარგია», თქვა გულში.

ცოლქმარნი მოუთმენელად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუკრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— მერას ჰკითხეს: შვილები გირჩევნია, თუ ორი თვის წყალ-უსმელობაო? წყლის უსმელობაო. ჯორსა ჰკითხეს: შენ რაღაო? უშვილობაო. თქვენთვის არავის უკითხავს, და რატომ შვილი არა გყავთ? ვინ დაგწყევლათ ეგრე?

ცოლქმარმა გაოცებით ერთმანეთს შეხედეს: საიდამ გაიგო ეგრე მალეო? ლუარსაბმა პირი დააღო ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მისვდებოდა, როცა მიხვდა, თითქო შეშინდაო, პირჯვარი გადიწერა და სთქვა იმ სახით როგორც ჭექა-ქუხილში ვიცით ხოლმე:

— ქურთხეულ არის სახელი უფლისა. ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ!... ღედა-კაცო! ჩვენ გულში იჯექ?...

მკითხავმა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქებას ყურსაც არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რაღაც მზრუნველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მამიტანე, ერთი შავტარა დანა და ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და დარე-

ჯანი ქნაჩავარდნილებსავით იყვნენ. ეგონათ, რომ, თუ არ ეშმაკის მანქანებით ამისთანა გულთმისნობა არ იქნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ შიშისაგან ენა ნუ ჩაუვარდებოდათ!

გოგომ მაიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა. ჩაავდო ჯერ ერთი ხორბალის მარცვალი, აიღო ხელში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნი, მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი წყალსა. ჩვენი ცოლქმარნი შიშით და კრძალვით ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედის-წერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ. კარგად გიქმნიათ, რომ გიკითხვინებიათ, — დაიწყო კუდიანმა: მკითხავიც კარგი შეგხვედრიათ, სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა. ერთმანეთს უყურება დაუწყეს. ამისთანა საოცარი გულთამხილავობა რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედა-ბერი მითამ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძალი და ღონე აქვს აცმაცუნებს ტუჩებსა და თითო ხორბლის მარცვალსა ჭურის წყალშია.

— კარგი გიქნიათ,—დაიწყო ისევ მკითხავმა: კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისთვის დაგიჯერებიათ და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგეწიოთ თელეთის მადლი! მაგრამ...

აქ სიტყვა გაწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? წააჭსმანეს ერთხმად ცოლმა და ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა სავსე არა ჰქონია,—ცოტა ჰკლებია, თორემ თელეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯან! ადრევ რომ მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა,—უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი, რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისთვის არ მოუშორებია.

— ჯამაცა, რა დროს ეგ არი. მე აქ შიშისაგან სული მძვრება. რა ყოფილა, შენ გენაცვალე, ეს დედაკაცი!...

ამბობდა მართლა შეშინებული დარეჯანი.

— დიახ, მკითხავის ბრალია,—მოჰყვა ისევ გუდიანი: იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქონოდა, ეხლა შვილი კალთაში გეჯდებოდათ. დიახ, გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გააწყვიტა ხერხიანმა დედა-კაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა. ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადიქცნენ.

— დიახ, თელეთი გიშველიდათ—კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი—თელეთი გიშველიდათ,—გაიგრძელა სიტ-

უვა მკითხავმა ისევ თვალ-აუღებლად: რომ თქვენ სახლში ჯადო არ ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწასულთა, ერთ დროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

— ვაი, ადრე და მალე დაღუპულო ოჯახო!...

— ნუ გეშინიანთ: ეხლა ის ჯადო სახლში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

— აბა მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, — უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: მე კი ვერ შევხედამ, მე თვალებს დავხუჭავ და შენ გაშინჯე.

— უი, არა გეთაყვანე, შენ თითონა ნახე, მე დავხუჭავ თვალებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერ-მიხდილმა ცოლმა.

— ნუ გეშინიანთ, — დააშოშმანა მკითხავმა: განა მართლა ხელში მყავს ჯადო. ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს.... მშვიდად დაუმატა მკითხავმა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა თქვენი ჭირიმეთ, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმე. ბიჭებო!

ყვიროდა ოთახში ზარ-დაცემული ლუარსაბი, აქეთ კიდევ დარეჯანი განგაშმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდევ ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ჰყვირი, ვინ რას გაიგებს? გარედ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე, ეხლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგახჩობს, ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც კი ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა—შენ გადი. რა არის? ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გცხვენიან, მე დედა-კაცსა მგზავნი და შენ კი ქუდი გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა დროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯადო არისო.

— მე დავუძახებ ბიჭებს,—უთხრა მკითხავმა: მაგაზედ როგორ დაღონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ—ხომ ხედავ—დავღონდით, შეეხვეწა ლუარსაბი: ახლა ოთახში რომ ჩვენ მარტონი დავრჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხავი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსალებათ. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლასა და იქ ორ-

მო ვერა ნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ვაი, შენ ჩემო თავო! დაიძახა ლუარსაბმა: დახე, ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხავმა ჩაიცინა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯადო თვალებს ვერ ამიბამს, თქვა მკითხავმა: თქვენც წამოდით, რომ თქვენი თვალითა ნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჯერებთ, — უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა: უჩვენოთ წადი, შენა ნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დედა-ბერი წავიდა, თან ბიჭები წაასხა და პატარა ხანს უკან რაღაც ძონძები ამოიტანა.

აქ ნუ შამოიტან — ყვიროდა ლუარსაბი და თან კუთხეში იმალებოდა: აქ ნუ შამოიტან, მანდვე დააწვევინე, მანდვე!

ჯადო დაწვეს.

XII.

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუარსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა ვნახეთ, —

მიუგეს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან ამისთანაების გატანა.

— არა, თქვენის **ორის** თვალითა ნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენა გხედავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ დავბერდი და მე იქ ორმო არსად მინახავს!!! გაგონილა? როგორ შეიტყო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს!..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქიდამ შეიტყო, მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბათ ეგრეა, თორემ... აი დალახვრა ღმერთმა! აბა თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო, ან გაგიგონიათ?

— რაც არ არი, რასაც ნახავდნენ, წაიბუტბუტა ერთმა თავმოწონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა, რომელიც მორიახლო იდგა და მკლავი ხანჯალზედ ებჯინა: ერთი რალაც გოგო-ბიჭების ნაჩიჩქნია და იმ კუდიანმა ორმოთ გახადა. რა უკვირთ?

ეს ისე ჰსთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს არ გააგებინა.

— შენ რა გენაღვლება, ძამო? წაჰსჩურჩულა ერთმა ხნიერმა გამოცდილმა გლეხ-კაცმა: ხომ ხედავ ბატონს უხარიან, რომ იქ ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა, შენ რა? შენი რისხვა არა მქონდეს,—მიუბრუნდა მერე

ბატონის ცბიერი მონა: მე იქ ორმო არც მენახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა. აი, ჭიპი აქ მომიჭრია და ამოდენა კაცს ლამის სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ მოგახსენებათ, შენი ჭირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშა? კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკონობას, შენი ჭირიმე, გადააჯდებიან ხოლმე—აი დასწყევლოთ ღმერთმა—ცოცხზედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში აძვრება ხოლმე, ცოცხზედ, როგორც ცხენზედ, შეჯდება და ჭერი ბიჭო, გაუტევს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ! დიდება შენდა ღმერთო!.. გადიწერა პირჯვარი ლუარსაბმა: მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხაობა.

— განა ყველამ იცის, შენი ჭირიმე! ის უფროსი რომ ჰყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენით რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ მავანო, მკითხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდევ ეტყვის: შენთვის ექიმობა. ესე გასლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი.

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჭკვია-ნიაო.

— არ ეტყობა თუ! დიდება შენდა ღმერთო ჩე-მო! გადიწერა ისევ პირჯვარი და შევიდა ოთახში და-რეჯანთან.

— გაიგე, დედა-კაცო, რა ამბები მოასწრია იმ უხე-იროს, უკბილო ბებერმა! უთხრა ცოლსა: ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის კაცი კი უნდა იყოს. აი დალახვრა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნუღარ მომაგონე, თუ ღმერთი გწამს! აქამდინ ტანში შიშისაგან ჟრუანტელი მივლის.

— აი, გულთ-მისნობა რა არის! ამდენს ხალხს ჩემს სახლშია ჭიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა, თქვენი ჭი-რიმეთ!

— ღმერთო შეგცოდე და იმას თუ ეშმაკი არ ეჯ-და ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზედ პირჯვარი გადიწე-რეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა.

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შვილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წყრომა იქნება! თქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი!.. მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე

დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შვილი კალთაში მჯდომია. რაკები არ გამოიცნო!... მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშ? მეც იმიტომ ვამბობ-და!.. მკითხაობა რომ არ გაჰჩინა ღმერთსა—ვენაცვალე იმის სიბრძნეს—რა ბევრს შველებოდა? ჯადოს ვიღა იშოვიდა?

ორივე ჩაჩუმდნენ და ორივე მაინც კიდევ გართულებულნი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავს. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არ ხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

— იქნება მართლა!.. შე ნუ მოუკვდები ჩემ თავს, სწორედ წყალში ხედავდა.

— რა ვქნა, მე კი აგრე მგონია-და!

— ღმერთმან იცის—იქნება. სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი! მე კი რაღაც ეჭვი მაქვს-და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს!

— რა ვიცი ჩემმა გონებამ კი ეგრე გააჭრა-და!

— ჩემი გულიც ეგრე მათხრობს, ლუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩააგდებდა სილემე წყალში და რაღაცა რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა. სწორედ ის იქნებოდა.

— რა «ის»?

— შენ რომ თქვი «ისა».

— აგი გითხარ! მიუგო ლუარსაბმა თავმოწონებით,

რომ მე გამოვიცანიო: სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედა-კაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი—ღმერთო შემცოდე—ეშმაკობა შევწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მე კი არ ვიცი, ისე გავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივე დაჩუმდნენ, ორივე დარწმუნდნენ, რომ, რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! დაიკვეხა ლუარსაბმა. დარეჯანს თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაცი სულელი, თუ ბრძენი ყოველთვის თავ-მოყვარეა.

— განა რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, მიუგო დარეჯანმა: არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ახლა მაგას დაიჩემებ.

— ღმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახვებს-და! თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ

ჭკვიანი ვარო. ახლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო, თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

XIII.

მკითხავმა მეტად მტკიცედ დააჯერა ცოლქმარი, რომ შვილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირედი ეჭვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთს მშვენიერ დღეს დარეჯანს ეზვენა, ვითომც მუცელში ყმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნეინამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩუჩუნა? წამოიძახა სიხარულისაგან გონება-მიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბაისელი დედა-კაცი სიხარულისაგან კინაღამ არ შავხტი, მაგრამ მომაგონდა, რომ მუცელი წამიხდება მეთქი,— და შენ მაინც კიდევ არ გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მაგ გემრიელ სულშია! ბარაქალა, რომ არ შახტი, თორემ მუცელი წაგიხდებოდა. იმ სიხარულში ეგ როგორღა მოგაგონდა! მე კი—მე და ჩემა ღმერთმა—შავხტებოდი, მერე ისე შავხტებოდი რომ

დავცემულვიყავი, კიტრისავით გავსქდებოდი. დაუდგეს თვა-ლი დავითსა! ფერხული აბა ესლა დაუარის, აი! მაშ დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გავსწიოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავახდევინოთ, რომ შვილის სადღეგრძელო დავ-ლიოთ. ურაა! დაიყვირა ლუარსაბმა და, რადგანაც გულ-დაღმა იწვა თავისებურად ტახტზედ, ერთი ფეხიც აიშ-ვირა მაღლა და მანამ «ურა» არ გაათავა, ფეხი არ ჩა-მოუშვია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი რომ მემ-კვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ თვალები დაუდგებათ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შე-ქეიფიანდა და კარგად გაიბრუჟა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარეჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზე ამანაც გადუსო ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ და-ბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაულაპა და ალა-ვერდი დარეჯანთანაც მივიდა. დარეჯანმა, თუმცა ქსეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედა-კაცობის პატივი შეინახა და, ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე შენ გეთაყვანე! ეუბნებოდა მთვრალი ლუარსაბი: ახლა ქეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შვილის სადღეგრძელოს როგორ არა სვამ? თუ მე და შენ არ დავლევთ, მაშ ვინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს,

იტყვის: მე შვილი მივეცით და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლივს გაი თვალით არის ჩვენზედა. მეც ქეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მისწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მორცხობით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხვდი, რომ კნეინა უამისოთაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადასკრა. სასაცილორამ იყო კნეინა: ღვინო თან-და-თან ეკიდებოდა, ლოყები აუხაშხაშდა კიდეც, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედ და აღარა შორდებოდა, ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოეშვა და დორბლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღვრა და თავის-თავად ეხუჭებოდა,—ერთის სიტყვით, დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუარსაბიც დაითვრა. მიუშვა აღვირი ღვინისაგან მოდუნებულ ენასა და მოჰყვა უაზრო-უგვანო ტიტინი. დარეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შეჰსცინოდა.

— ვენაცვალე კახეთსა! ამბობდა მთვრალი ლუარსაბი ენა-დაბმით: ვენაცვალე! ეგ რომ არა ყოფილიყო, არც კასური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი? ჩემ გათქმულ სახელსა მაშინ ვინ მოიგონებდა? დღეს თუ ლუარსაბის სახელი იხსენება სადმე, ღვინის მადლობელი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი ამ შავი

ყურძნის წვენითა ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ დალევს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე, მთელი კახეთის ღვინო არ მამერევა. ეს არის, რომ არ ვიცი-და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს-და! თორემ სხვაფრივ რა მიჭირს: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს, აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის «პოვერნია» ვარო? «პოვერნია» კი არა,—შენც არ მამიკვდე—ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა, აბა წადიო, კახეთში ერთი დევი კაცი არისო, ლუარსაბ თათქარიძე, ოღონდ ის კი დაგვითვრეო და ნახევარ იმერეთს შენ მოგცემთო. ახლა იმან მე რომ დამინახა, მაშინვე მიხვდა, რა კაცი-ცა ვარ, იმიტომ «პოვერნიობა» დაირქო, სახელი არ წამიხდესო. კვესნაში კი ნუ ჩამამართმევ და ჩემი სახელი სათათრემდინ არის გავარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემი ქება. მაგრამ აი, ამ შენ უხეირო ლუარსაბმა ასე გაგიხადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მითხრა: ბაყბაყ დევი ხარო. თითიც მამიკაკვა და ყურში ჩუმად ჩამჩურჩულა: სანაძლეო მოიგეო, ნახევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო. რომ მეჩივლა, რასაკვირველია, იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ ჩვენი მამაპაპის მამულებიც მაშინ ისე ოხრათა გვრჩებოდა და იმერეთი რაღათ მინდოდა? ეხლა ოხრად აღარ დაგვრჩება: ვენაცვა-

ლე შენ სტომაქსა! ეხლა მგონია შიგ პატარა თაითქა რაიმე ჭჩიის და წითელ ღვინოში ჭყუმპალაობს. უჰ, შენი კი ჭირიმე! მოდი ერთი ეგ ნაზი ტუჩები ამოგწუწნო!... ახლა ეგეც ხომ შვილი გვეყოლა, აბა ეხლა მაგის ქორ-წილზედ ვიფიქროთ. იცი, რა, დარეჯან? შენ ხომ ბრძე-ნი დედა-კაცი ხარ და არც მე ვარ—ღვთის მადლით—სულელი, თოთხმეტის წლისა შესრულდება თუ არა—აბა იანვარიშე, როდის შესრულდება—მგონი ბევრი ხანი არ გაჭსწევს, მალე შესრულდება,—შესრულდება თუ არა, ჯვარიც დავწეროთ. რაღას უნდა მოვუცადოთ? ახლა მაგის ქორწილში ლეკურს არ ჩამოუვლი? მე კი—ღვთის წყალობა შენა გაქვს—ასეთს ბუქნას დავუვლი, რომ იქა-ურობას სულ მტვერი ავადინო... ახლა იმ იმერელს, რომ ვაჯობე, იცი რა უთხარი? წადი მეთქი, საცაც შე-ნი თქვა, იქ ჩვენიცა თქვი მეთქი,—და იმერლებსაც უთ-ხარი, რომ, რაც თქვენ კრივისას წვენი გამოუვა, ერთ «ულაპად» არ მეყოფა თქო და «ულუფი» კი კიდევ თქვენ-ზედ დარჩება თქო. აი ამისთანა გაცები ვართ კახეთში მეთქი. მაშ?... თუ ღმერთი გწამს—კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდევ ამოვწუწნო ეგ შენი მარწყვი ლოყები. ახლა, დარეჯან, შვილის ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებ?

— რატომ.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ვქნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოუ-რი... მე «განდიდურს» დავძახებ. თუ გიყვარდე, აი! მითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე «ბაწაწა-წინა ნიგვზის ტოტს» დავძახებ. ჰა-და ბაწაწაწინა ნიგ-ვზის ტოტო! ჩუხარი-ჩუხარ, ჩუხარი-ჩუხარ, ჩუხარი დარე-ჯანასა!.. უჰაა!.. აი გიდი!.. ქუდი ჭერში!.. გასურა გა... ცის... ჭი... რი... ია... მეყ... ჩა... აა... რაგ... რაა... გეყბს... გუ... უუ... ლა... საა!.. იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დავმარ... დავითსაც... თვალიმც... გა-მოჯჯს... ძრო... მია... უჰაა!

ღრუინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარ-საბი, ბოდავდა რაღაცეებსაც და ამ ბოდვაში ჩაეძინა კიდეც.

XIV.

აღარ გაათავებ? მკითხავს მოწყენილი და იქნება გა-ჯავრებულიც მკითხველი. როგორ არა? გავათავებ, მაგ-რამ იცით რითა? იმითი, რომ ლუარსაბის ბედნიერებას დავარღვევ. თუ მაგისთანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირ-ღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაურღვეველი ქვეყანაზედ? დაიძახებს ჩემთან ერთხმად დაღონებული მკითხველი.

მართლა ქვეყანაა, მკითხველო, დაურღვეველი და ურ-

თი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: «ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი ჯობდეს მამასა», თორემ «ნუ დააგდებ ძველსა გზასა» — ეს ჩინეთიდამ შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღვთისა და თქვენის წყალობით, ჩემო ძველის გზის მოყვარევ, მაგრამ მაინც კიდევ საყვარელო ქართველო!..

გაიარა რამოდენმა ჟამმა და წუთის სოფლის დაუდგრომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოჰსცვალა დედამიწის ზურგზედ. ამათ შვილი არ მიეცათ. დარეჯანმა ერთი ქმიმი დედა-კაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო. ქმიმმა დედა-კაცმა ერთი რაღაც წამალი მიჰსცა, მთელი ოთხი კვირა ასმევდა და მესამე კვირას კი დარეჯანს ფეხები გაასჭიმინა. დარჩა ქვრივად საწყალი ლუარსაბი. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან დამარხა. ორი სიამოვნებაღა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზედ: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზისსეული ფეხთით უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა ბატონი, ფეხის გულებზედ და კანჭებზედ ხელს უსვამდა და ისე დააძინებდა. ესღა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატიოსანი ფაშვი ჩამოებღერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა, ის დიდრონი ძროხის ოდენა თვალები უგემურად მიელია, ის სამკეცი ფაფუკი ღაბაბი ცუდა ლეღვსავით გაუხდა, ამასთანაცა ის თავისებური

განსხვავებითი მუდამი ღიმილი სახიდამ დაეკარგა—ერთის სიტყვით—წასდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ემმაგად, ნათლი-მამამ ნახევარ ლიტრა კალმახი მოართო. ჯავრისაგან იმ კალმახს ლაზათიანად მიაძღა, მოუვიდა კუჭის ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცებიან ბევრნი ჩვენგანნი, რომელნიც არც თავის სიცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თავის სიკვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი დედა-მიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რისთვის წავიდნენ? ნუ თუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიჭვის ფიცარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ, რომ «ჩუ... წლამდის თავადი ლუარსაბი თათქარიძე და მისი კნეინა დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და მერე დახოცილან?» სხვა ხომ არაფერი გვეტყვის, რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვრიათ. «წამკითხველო შენდობა გვიბძანეთო», ამბობს იმათი ქვის ზედ-წარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამისთვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდევ «შენდობა» ითხოვონ და საბოდიშოთ გაისადონ საქმე? უფროსთაგანს ქართვლის სათვალავის ქ·ას რომ აწე-რია, «შენდობა გვიბძანეთო» ესლა მესმის რისთვისაც აწე-რია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალისს ჩვეულებას თა-

ვისი აზრი და საფუძველი ჰქონია, მაგრამ არ გითარ-
გმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამჭრე
გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხვდები, თუ
არა და თქმა საჭირო არ არი. ტყუილად გულს გატკენ,
გაგარისხებ და ის რისხვა ისე აგიბამს თვალსა, რომ
სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული ჰსტკიოდეს, ამას
ვეღარ დაინახავ და იმის გულის სატკენ სიტყვას მუხა-
ნათობაში ჩამოართმევ.

მე გავათავე და შენ რაც გინდა ჰქმენ, მკითხველო!
გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ.
ორივეს საბუთი ისევ ამავე მოთხრობაში გაქვს. თუ ოდეს-
მე თვალი აგიხილებია და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმა-
ზედ გონება გივარჯიშებია, ნახამდი, რომ ხშირად ერთი
და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მი-
ნახავს ერთი მოხუცებული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი
ფეხებ-დახეთქილი დედა-კაცი. ვინ იცის, რა გვარ უბე-
დურობისაგან ლოთად ჩავარდნილ იყო და ლოთობაში
სამუდამოდ დაეკარგა თავისი კაცობა და ადამიანობა. მე
მინახავს ის საცოდავი დედა-კაცი, ქალაქის ბიჭებს დაე-
ჭირათ და ხუთ გროშად მთელი საათი ახტუნებდნენ
პამპულასავით. მე მინახამს, რომ იმათში ბევრი იცინო-
და და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედა-კაცის მაგ
ყოფაზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართა-
ლი? მოცინარენი, თუ მოტირალენი? ორივე, იმიტომა

რომ ერთნი თვალით ხედავდნენ მარტო და თვალის-თვის მართლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალითაც და გონებითაც; გონებას კი ძნელად თუ გაეცინება. ჯსხანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს და სასაცილოც—ეგ იმაზედ არის დამოკიდებული, როგორი აგებულებისაა ხარ. თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ, რაც უნდა მწუხარე ჭეშმარიტება იყოს, გულ-და-გულ შეხვდები და, თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-კვალ არეულს შეიბრალებ, ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც გენებოს. იცინე და თანაც გაჯავრდი ამ მოთხრობის დამწერზედ და მამიგონე ჭორი—შენ ხომ ჭორების მოგონება გიყვარს—რომ მე ვითომც ქართველობას ვლალატობ, რადგანაც იმის სასაცილო ამბავს გიამბობ და არა ვმალავ ზოგიერთ გულ-მოკლე პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ, თქვენში, მკითხველო, ძნელად იპოვება იმისთანა კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს. ვიცი ეს და მაინც კიდევ პირში—როგორც მოყვარე—გეტყვი, რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულან და შენის ძუძუთი გაზრდილან. გინდა მიწყინე, გინდა არა. თუ ამათ დასცინებ, მითამ შენის თავისათვის დაგიცინია, თუ დაჯსტირებ—ეგ კაი ნიშანია: ჯსხანს ჯსწუხხარ, რომ ამისთანანი ვართ, ჯსხანს

შენის თავის გაჲსწორების განზრახვამ ფრთა აიბა. ღმერთმა ქმნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გაჲსწორების განზრახვა დღესა, თუ ხვალე შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას, შენი გაჯავრება უნდა; ამას მარტო ის უნდა რომ შენ დაგანახვოს—რამოდენათაც შეძლება აქვს—შენი ცუდი შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და მე—თუ გინდა—მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმალავს, შენს სახეზედ რომ ურიგობა ნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოყვარესავით გექცევი,—სარკე მოგიტანე. ამაზე როგორ უნდა გამიწყრე! რა ვქნათ, თუ ეს სარკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შემეძლო, ისე დაგესმარე. თუ მაინც და მაინც წყრომას არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა არ მეშინიან, მაშინ მხოლოდ დავღონ-დები. რომ შენშიაც მოვტყუვდი, რომ შენ ის[illegible]-

ფილხარ, რაც მეგონე; მაშინ გულ-ხელ-დაკრეფილს ქალს დამრჩება სათქმელად: მე მიყივლის და გათენდება, თუ არა—ეგ ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არ ყო-ფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, როდისაც იქნებოდა!...

სხვა ფრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა....

განცხადებანი

გ. ჩარკვიანისა და ამხ.

ქართული წიგნის მაღაზიისაგან.

დაიბეჭდა და იყიდება ამ მაღაზიაში შემდეგი წიგნები:

მ ე ფ ე

დიმიტრი თავ-დადებული

პ ო ე მ ა

ი ლ ი ა ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს ა.

ტფილისი, 1880 წელს, ფასი სამი შაური

მოთხრობანი

ნათარგმნი ქართველი ქალებისაგან,

ტფილისი. 1880 წელს. ფასი ორი აბაზი

[illegible]

ტრაგედია ხუთ მოქმედებათ,

თხზულება ანტონ ფურცელაძისა.

თბილისი, 1880 წლის. ფასი ორი აბაზი.

პარიკმახერისა

სუმრობა—ვოდევილი.

თავ. რაფაელ ერისთავისა.

თბილისი, 1880 წ. ფასი სამი შაური.

სამწერლო

[illegible]

შედგენილი ილია ჭყონიასაგან.

თბილისი, 1880 წლის, ფასი ათი შაური.

ქართული ანბანი

მოძრავი ასოებით.

თბილისი, 1880 წლის. ფასი ორი შაური.